

LUNDS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen

SOC 344, 41-60 p
Höstterminen 2001
Handledare: Diana Mulinari

Konstruktionen av ett ”problem”

- en analys av diskursen om ”lågutbildade invandrarkvinnor”

Therese Bergstedt

Konstruktionen av ett ”problem” *- en analys av diskursen om ”lågutbildade invandrarkvinnor”*

ABSTRACT:

Lågutbildade invandrarkvinnor är som grupp marginaliserade; osynliggjorda av stat, forskning och arbetsmarknad. Denna uppsats fokuserar på huruvida integrationsåtgärder riktade mot denna grupp försvagar eller förstärker deras position. Intervjuer har genomförts med fem svenska kvinnor som i kommunal regi arbetar med integration av lågutbildade invandrarkvinnor. Det insamlade materialet analyseras med hjälp av diskursanalysens verktyg med syfte att kartlägga dels hur diskursen ser ut, dels hur den uppstått samt vilka konsekvenser den får. Diskursen om ”lågutbildade invandrarkvinnor” domineras av problembeskrivningar och har uppkommit dels ur en diskursiv kontext där intervjupersonernas syn på klass, genus och etnicitet spelar in, och dels ur en samhällelig kontext präglad av intervjupersonernas underordnade position i välfärdsstatens organisation, vilken är bestämd av patriarkala strukturer. Uppfattningen om framförallt genus men också klass och etnicitet påverkar och samverkar i utformandet av integrationsåtgärder gentemot gruppen ”lågutbildade invandrarkvinnor”. Konsekvensen blir att lågutbildade invandrarkvinnor får delta i verksamheter som främst ska stärka dem som kvinnor och föräldrar, inte som yrkesarbetande. Konstruktionen av lågutbildade invandrarkvinnor som bärare av problemegenskaper gör att anställningar i botten av arbetsmarknaden räknas som en framgång man bör vara tacksam för.

Slutsatsen blir att intervjupersonernas arbete med lågutbildade invandrarkvinnor försvagar istället för att förstärka gruppens position i samhället och på arbetsmarknaden.

Innehåll:

1. Inledning	4
2. Bakgrund	5
2.1. Introduktionsprogrammet för nyanlända invandrare.....	5
2.1.2. Särskilda integrationsåtgärder gentemot lågutbildade invandrarkvinnor:	6
2.2. Lågutbildade invandrarkvinnor i statistiken.....	6
3. Syfte och frågeställningar	7
4. Teori	7
4.1. Diskursteori.....	7
4.2. Feministisk ståndpunkt.....	9
4.3. Foucault och feminism.....	9
5. Metodologi	10
5.1. Intervjuerna.....	11
5.2. Hermeneutisk tolkning.....	12
5.3. Diskursanalys.....	12
5.3.1. Diskursivt- icke diskursivt	13
5.3.2. Är diskursen verkligen en diskurs?.....	13
6. Analys	14
6.1. Vilka är ”vi”?.....	14
6.1.1. Intervjupersonerna.....	14
6.2. Diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor.....	17
6.3. Diskursens kontext.....	19
6.4. Diskursiv kontext.....	19
6.4.1. Diskursen om genus.....	19
6.4.2. Diskursen om klass.....	20
6.4.3. Diskursen om kultur.....	22
6.5. Motstridande diskurser.....	23
6.5.1. Feminism.....	23
6.6. Social kontext.....	24
6.7. Konsekvenser.....	26
6.7.1. Konstruktionen av social identitet.....	26
6.7.2. Vidmakthållandet av sociala relationer och maktstrukturer.....	26
7. Avslutande reflektioner	28
8. Referensförteckning och bilagor	30

1. Inledning:

Andel med arbetsinkomst samt medelinkomst (1 000-tals kronor) 1998 i befolkningen (20-64 år) efter medborgarskap/födelseland och kön (M=män, K=kvinnor).

Medborgarskap/födelseland	Andel med inkomst		Medelinkomst	
	M	K	M	K
<i>Svenska medborgare</i>				
födda i Sverige	90%	89%	200	136
födda utomlands	75%	74%	133	99
<i>Utländska medborgare</i>				
nordiskt medborgarskap	77%	81%	162	123
utomnordiskt medborgarskap	63%	59%	93	54
Samtliga medborgare				
födda i Sverige	90%	89%	200	136
födda utomlands	71%	70%	124	89

(källa: statistik från Integrationsverket, 2001-12-07)

Tabeller är bra att ha. Det må vara en smula oortodox att i en inledning till en kvalitativ studie påtala detta, men faktum kvarstår. Tabeller är oerhört bra att ha i vissa sammanhang. Som i denna uppsats, vars syfte är att undersöka synen på lågutbildade invandrarkvinnor bland en grupp svenska kvinnor som i kommunal regi arbetar med integreringsåtgärder. Arbetet med uppsatsen inleddes med antagandet om att invandrarkvinnor, i synnerhet lågutbildade sådana, som grupp är diskriminerade i det svenska samhället. Hur kan man tydligast illustrera detta faktum? På Integrationsverkets hemsida finns en länk till aktuell statistik. Tabellen ovan visar hur många som har ett arbete i Sverige samt deras medelinkomst sorterat efter två faktorer; födelseland och kön. Det finns mycket att bli upprörd över när man tittar på siffrorna. Dels hur många som år 1998 stod utan arbete, dels hur stort inkomstgapet fortfarande är mellan män och kvinnor och mellan människor födda i Sverige och människor födda utomlands. Allra mest upprörd blev jag dock när miniräknaren plockats fram och jag svart på vitt kunde konstatera det faktum att *år 1998 tjänade män födda i Sverige i genomsnitt 125 % mer om året än kvinnor födda utomlands*. Och jag vet att i tolkningen av dessa siffror måste faktorer som deltidsarbete, heltidsarbete, utbildningsnivå, lönenivå, andel arbetsföra osv. tas hänsyn till. Men dessa faktorer hjälper oss bara att förstå *varför* siffrorna ser ut som de gör, de förändrar inte siffrorna i sig. Så oavsett hur man kan förklara siffrorna kvarstår faktum: År 1998 tjänade män födda i Sverige 125 % mer om året än kvinnor födda utomlands. Övriga motiveringar till varför jag valt att studera just kvinnor med invandrabakgrund behövs knappast. Denna grupp är i egenskap av kvinnor och invandrare i ett underläge på arbetsmarknaden. Är utbildningsbakgrunden låg försämras chanserna ytterligare. Jag har därför valt att fokusera på gruppen ”långutbildade invandrarkvinnor”. Med denna beteckning avses kvinnor födda utomlands men nu bosatta i Sverige som har mindre än 9 års skolgång bakom sig i hemlandet.

”- Dom är ett gäng nu som har börjat [som städerskor] på Grand Hotel...och när dom kom och beskrev det så sa dom att det är tufft men det är roligt, vi är ett gäng som har skoj tillsammans, och det är trevliga svenskor som är städerskor sådär” (arbetsledaren)

Arbetsledarens berättelse om några lågutbildade invandrarkvinnor som fått anställning som städerskor på Grand Hotel har förföljt mig under uppsatsarbetets gång. För tydligare än så kan problemet inte uttryckas: bilden av en lågutbildad invandrarkvinna städandes de rum i vilka representanter för medel- och överklass huserar, plockandes skräp efter välbärgade svenska affärsmän. Kön, klass och etnicitet i samverkan i välfärdsstaten Sverige.

1991 publicerades en artikel i Kvinnovetenskaplig tidskrift, där Wuokko Knocke belyser hur invandrade kvinnor osynliggjorts av stat, forskning och arbetsmarknad. ”Hur marginaliteten vidmakthålls och hur marginaliseringsprocessens olika komponenter samverkar till att hålla invandrade kvinnor kvar i samhällets bottenskikt, är komplexa frågor” skriver Knocke (1991:7). Majoriteten av de kvinnor med kort skolbakgrund som kommer till Sverige i egenskap av flyktingar och invandrare hamnar i någon form av integrationsåtgärder. Jag har valt att undersöka de integreringsåtgärder som riktar sig mot denna grupp- förbättrar de eller försvagar de situationen för lågutbildade invandrarkvinnor?

2. Bakgrund

2.1. Introduktionsprogrammet för nyanlända invandrare

På integrationsverkets hemsida presenteras de nationella målsättningarna för introduktion av invandrare i Sverige. Det övergripande målet med introduktionen definieras som detta: ”Samhällets introduktion för flyktingar och andra nyanlända invandrare ger den enskilde förutsättningar att försörja sig själv och bli delaktig i det svenska samhället” (www.integrationsverket.se, 2001-12-12). Målen för introduktionen är att etablera den nyanlända i svenskt arbets- och samhällsliv. Detta förutsätter enligt integrationsverket, ”allmänna och specifika kunskaper och erfarenheter: om det svenska samhället, om det svenska arbetslivet och i det svenska språket. Kunskaperna är relaterade till individens kompetens, livssituation och förutsättningar för egen försörjning”(ibid.).

Introduktionen sköts av kommunerna. Den kommun i södra Sverige där intervjupersonerna arbetar har ingått ett avtal med Integrationsverket där de år 2000 förband sig att ta emot 75 flyktingar. Det faktiska antalet mottagna flyktingar uppgick detta år till 95 stycken. En arbetsmarknadssekreterare upprättar tillsammans med flyktingen en individuell introduktionsplan inom två månader efter ankomsten till kommunen. Introduktionsprogrammet som erbjuds den nyanlända består enligt verksamhetsrapporten oftast av ”svenska för invandrare” (SFI), introduktionsskola / praktikskola, praktik på en arbetsplats i kombination med svenskstudier, yrkesvägledning av syokonsulent, information om det svenska samhället samt råd och stöd i sociala frågor. För att erhålla kommunalt utvecklingsbidrag måste introduktionsplanen följas. Introduktionsprogrammet är 18 månader men kan förlängas till maximalt tre år.

De invandrare som helt saknar eller har bristfällig grundläggande utbildning från sitt hemland får sin utbildning inom ramen för den grundläggande vuxenutbildningen på

Komvux. I vad som kallas för Basvux och som riktar sig till invandrare med mellan 0- 9 års skolutbildning studerar eleverna bland annat svenska som andra språk, matematik, samhällsorientering och data. I regel studerar eleverna ca 20 h i veckan och en del har praktik resterande tid (allt enligt den aktuella kommunens verksamhetsplan).

2.1.2. Särskilda integrationsåtgärder gentemot lågutbildade invandrarkvinnor:

Flera av kurserna på Komvux har en specialinriktning, t.ex. varvningsgruppen där teoretiska studier varvas med praktik med syfte att få ett arbete, liksom svenskverkstaden där lärare och elever får möjlighet att arbeta individuellt. För invandrarkvinnor med kort skolbakgrund finns ett projekt som här kallas för "Lovisa". I verksamhetsrapporten för kommunen beskrivs Lovisas verksamhet som en kurs där praktiska och teoretiska moment integreras med fokusering på hemarbete och vardagsliv i en familj. De teoretiska momenten är undervisningen i svenska, matematik och samhällsorientering. De praktiska momenten består av matlagning, bakning, sömnad och simning. Även temaområdet "att vara förälder i Sverige" ingår i kursen sedan ett par år tillbaka.

"Systugan" är ett kommunalt arbetsmarknadsprojekt där deltagarna enligt en intern utvärdering är "kvinnor som står långt bort från arbetsmarknaden". I verksamhetsplanen för kommunen finns ett politiskt mål att genom deltagande i kompetenshöjande åtgärder öka anställningsbarheten hos de arbetssökande. "I detta sammanhang ingår Systugan som ett s.k. lågröskelprojekt vars syfte är att skapa trygghet och en bas för deltagarna samt ge en mjukstart i arbetslivet för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden" heter det i den interna utvärderingen av projektet. Deltagarna ska få en "mjukstart i arbetslivet men med 'riktiga' arbetsuppgifter" heter det i utvärderingen där det vidare påpekas att detta faktum särskilt gäller invandrare som genom Systugans verksamhet får en "mjukstart i det svenska samhället". 63 % av deltagarna i Systugans verksamhet hade vid tidpunkten för utvärderingen utländsk bakgrund. Systugans verksamhet är enligt utvärderingen "ett bra sätt för deltagarna att komma in i arbetslivet. Deltagarna får struktur och ett 'synligt' resultat i sömnadsarbetet. Kreativiteten ger också ett välbefinnande till deltagarna". Enligt utvärderingen är ytterligare ett syfte med Systugan att "lyfta deltagarna och öka deras självförtroende". Under tiden på Systugan utarbetas en individuell praktikplan av arbetsledarna tillsammans med deltagarna. En av planens "viktigaste funktioner" är att "ta fram det som deltagaren är bra på liksom att de svårigheter personen upplever just nu går att övervinna". Planen upprättas efter ca en månad på Systugan och följs upp i slutet av praktikperioden. Planen ger enligt utvärderingen "struktur och mening åt deltagaren under praktiktiden".

2.2. Lågutbildade invandrarkvinnor i statistiken

I den aktuella kommunens verksamhetsrapport för år 2000 konstateras det att av de 62 st. vuxna som tagits emot har 12 st. (19 %) inte fullgjord grundskola, dvs. mindre än 9 års skolutbildning. Könsfördelning uppges inte. Tittar man på 1998 års nationella statistik från integrationsverket så finner man att 18 % av de utrikes födda kvinnorna i Sverige hade mindre än 9 års skolutbildning (se bilaga 1). Totalt hade 70 % av alla kvinnor födda

utomlands år 1998 ett arbete med inkomst. 39,5 % av dessa återfanns år 1998 inom kommunal förvaltning och 45,5 % inom företag (se bilaga 2). Tittar man på olika näringsgrenar är det tydligt att invandrarkvinnors anställningar koncentrerats till näringsgrenen ”enheter för hälso- och sjukvård, socialtjänst, veterinärkliniker”- hela 31,8 % jobbar där. En jämförelse med män födda utomlands visar att dessa är betydligt jämnare utspridda inom olika näringsgrenar, framförallt inom olika typer av industrier (se bilaga 3). Detta gör att en kris inom en viss typ av industri inte drabbar gruppen ”män födda utomlands” lika hårt som en kris i den offentliga sektorn skulle drabba gruppen ”kvinnor födda utomlands” och därför måste koncentrationen av kvinnorna inom denna sektor betraktas som negativ.

3. Syfte och frågeställningar:

Syftet med denna uppsats är att med hjälp av diskursanalysens verktyg kartlägga uppfattningen om lågutbildade invandrarkvinnor bland en grupp svenska kvinnor som i kommunal regi jobbar med integrering av invandrare. Hur talar dessa om lågutbildade invandrarkvinnor och varför? Vilka blir konsekvenserna? Motivet bakom dessa frågor är att utforska huruvida intervjupersonernas representation av lågutbildade invandrarkvinnor försvagar eller förstärker möjligheterna för denna grupp.

Frågeställningarna studien söker besvara är följande:

Hur ser diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor ut bland en grupp svenska kvinnor som i kommunal regi jobbar med integrering? Hur har diskursen uppkommit och vilka blir dess konsekvenser?

4. Teori:

4.1. Diskursteori

Svenska akademins definition av diskurs är ”samtal o.d.” (1998:140) . I dess mest elementära mening betecknar ordet diskurs sätt att prata eller skriva, ett tal eller en predikan (Hall 1992:291). *The Penguin Dictionary of Sociology* definierar diskurs som ” a body of language-use that is unified by common assumptions” (2000:99). Diskurser, och diskursanalys, är av mångvetenskaplig karaktär och används inom bland annat språkvetenskapen. Men denna typ av analys kan inte bara vara av lingvistiskt slag utan används även allt flitigare inom samhällsvetenskapen (Sahlin 1999:89, Bergström & Boréus 2000: 222).

Den som kanske betytt mest för det sociologiska intresset för diskurser är Michel Foucault (Sahlin 1999:84). Foucault menar att det är genom diskurser – “ensembles of beliefs, concepts, and organising ideas”- som vår relation till verkligheten organiseras (Weeks 1981:5). Diskurser är “historically variable ways of specifying knowledge and truth- what is possible to speak of at a given moment. They function /.../ as sets of rules, and the operation of these rules and concepts in programmes which specify what is or is not the case” (Ramazanoglu 1993:19).

Diskurser handlar enligt Foucault om hur kunskap och sanning produceras genom språket. Diskurser är alltså inte bara sätt att prata eller att skriva - "A discourse is a group of statements which provide a language for talking about – i.e. a way of representing- a particular kind of knowledge about a topic. When statements about a topic are made within a particular discourse, the discourse makes it possible to construct the topic in a certain way. It also limits the other ways in which the topic can be constructed" (Hall 1992: 291).

En diskurs består inte av en utan av flera utsagor vilka tillsammans formar vad Foucault kallar för en "diskursiv formation". Utsagorna passar ihop eftersom de var för sig implicerar en inbördes relation till de andra utsagorna. De refererar till samma objekt, liknar varandra och stödjer "a strategy ..a common institutional...or political drift or pattern" (Cousins & Hussain 1984: 84f). De mest radikala synsätten på diskurser, vilka till stor del inspirerats av Foucaults teorier, menar att världen utgörs av diskurser. Närmare bestämt är vår kunskap om världen bestämd av diskurser. Att till exempel identifiera någon som vansinnig är en diskursiv produkt eftersom detta bara är begripligt inom en grupp klassifikationer som etablerats av en speciell diskurs om vansinne. Andra diskurser kanske ser annat beteende som vansinnigt och beteckningen "vansinne" har alltså bara betydelse inom en specifik diskurs. "...discourses makes certain things sayable, thinkable and doable but others not" (Abercrombie mfl. 2000:99). Diskurser producerar alltså vissa typer av sanningar, sanna endast inom diskursen som producerat dem.

Två andra viktiga begrepp hos Foucault är - förutom "sanningar" och "identiteter"- förhållandet mellan "makt" och "kunskap". Foucault avvisar uppfattningen om att makt är repressiv och betonar tvärtom dess produktiva sida- "that is, as producing knowledge rather than repression" (Ramazanoglu 1993:21). Kunskap hos Foucault är i första hand etablerad kunskap vilken är mycket nära förbunden med makt (Bergström m.fl. 2000:226). "We should admit that power produces knowledge...that power and knowledge directly imply one another; that there is no power relation without the correlative constitution of a field of knowledge, nor any knowledge that does not presuppose and constitute...power relations" (Foucault citerad i Hall 1992: 293).

Makt utövas genom så kallade utestängningsmekanismer vilka definierar t.e.x. vad som är rätt eller fel. Etablerad kunskap är "drivmedlet" i dessa utestängningsmekanismer och bestämmer vad som är möjligt att säga och hur (Bergström mfl. 2000: 226). I en diskursanalys är det därför viktigt att kartlägga hur maktrelationer producerar kunskap som via utestängningsmekanismer definierar de sanningar som produceras i diskursen. Nämnas bör också att Foucaults syn på makt också möjliggör motstånd. All makt producerar motstånd. Maktmotstånd kommer från nya diskurser vilka producerar nya sanningar- "these may be 'counter discourses' which oppose dominant truths "(Ramazanoglu 1993:20). Eftersom syftet med diskursanalys i denna studie inte är att undersöka diskursiva förändringar; uppkomsten av "nya sanningar", utan att kartlägga en redan existerande diskurs så kommer den visserligen intressanta aspekten om motstånd att bortses från i själva diskursanalysen.

4.2. Feministisk ståndpunkt

Feministisk teoribildning utgår ifrån antagandet om att kvinnor systematiskt underordnas män i samhället och förespråkar lika villkor för både kvinnor och män (Abercrombie mfl. 2000:131). Feministisk forskning utmanar uppfattningen om kön som biologiskt bestämt och visar hur kön och könsroller är socialt och kulturellt konstruerade.

Feministiska sociologer hävdar att sociologer, som till största delen är män, ”have neglected the sociological significance of women in all areas of the subject” (ibid.). Det feministiska bidraget till vetenskapen är att utveckla en teoretisk förståelse av sambanden mellan kön och makt, att betona den maktrelation som är inbyggd i genussystemet och att synliggöra de mekanismer som upprätthåller en könsordning av manlig dominans och kvinnlig underordning (Mulinari 1996: 205). I fokus står patriarkatet, vilket kan definieras som ”a system of social structures and practices in which men dominate, oppress and exploit women” (Walby 1990:20).

Att bedriva forskning med fokus på kvinnor innebär att ställa nya frågor och intressera sig för det som i traditionell vetenskap ”försumrats, förkrympts och förvrängts”, att bädda för ny kunskap genom att ”revidera en del av den kunskap som tidigare forskning nått om sociala realiteter och om både kvinnors och mäns liv och erfarenheter” (Eliasson 1994:149). Feministisk kunskap handlar om att upptäcka ”att det som tidigare har betraktats som individuella misstag istället kan förstås som en kollektiv erfarenhet av förtryck” (Mulinari 1996:206).

Denna studie utgår ifrån en feministisk ståndpunkt med kvinnor som kollektiv i fokus, där den sociala konstruktionen av kön och könsroller ifrågasätts och patriarkatets betydelse uppmärksammas.

4.3. Foucault och feminism

Förhållandet mellan Foucaults teorier och feminism är inte friktionsfritt och diskuteras bl.a. i antologin *Up against Foucault*, redigerad av Caroline Ramazanoglu. Feminister har bl.a. kritiserat Foucault för att han bortsåg från genusfrågan i sina teorier- ”he did not recognise that his supposedly neutral analysis of truth, power and sexuality as produced in discourses comes from a male perspective” (Ramazanoglu 1993:5). Debatten om förhållandet mellan Foucaults teorier och feminism är intressant och omfattande men kan av utrymmesskäl tyvärr inte diskuteras närmare. Inför analysen i denna uppsats bör dock framförallt en för feminismen nödvändig insikt lyftas fram ur diskussionen - Foucaults uppfattning om makt och maktrelationer. ”Although he certainly recognised domination- for example, in the prison system- he thought it was a mistake to study it as a system benefiting a particular group, and analyze it from the top down” (ibid.). Foucault uppfattade människors upplevelser av dominans och underordning som ’effekter’ av makt, ”rather than proceeding from a specific source of power”(ibid.).

Foucaults uppfattning om makt som existerande överallt problematiserar feminismens fokusering på mäns makt över kvinnor- ”Feminist theories that men have power over women are undermined by claims from many categories of women that they are marginalised, constituted as silent, absent or ’other’ in relation to women who exercise power over them through such agencies as class, domestic service, racism and sexual orientation”

(Ramazanoglu 1993:9). Feministisk teori kan inte bara fokusera på mäns förtryck av kvinnor utan måste även erkänna kvinnors makt över andra kvinnor.

Wuokko Knocke m.fl. påpekar att den västerländska kvinnoforskningen länge ”blundat för historiskt, ekonomiskt och kontextuellt skilda verkligheter” och att vita medelklasskvinnor har fått tala i alla kvinnors namn (1991: 4). Lågutbildade invandrarkvinnors position i samhället kan inte endast förklaras med kvinnökönets generella underordning i samhället. För dessa kvinnor sammanfaller denna underordning med det förtryck som härrör ur flera andra dimensioner (Knocke 1991:4). Svarta kvinnor i USA har bidragit till ett nytt synsätt på minoritetskvinnors verklighet. Deras proteströrelse riktar sig mot vita feminister ur medelklassen och mot att den liberala kvinnorörelsen generaliserat sin verklighet som giltig för alla kvinnor. Denna rörelse har mest att vinna på att framställa mannen som den ende fienden för att få sin del av klassprivilegierna och det tjänar inte deras syften att erkänna ett klassförtryck och ett rasförtryck som den själv har del i. Svarta kvinnor, som inte förnekar sexistiskt förtryck i sina liv, har dock svårt att förlika sig med patriarkatet som främsta förtrycksstruktur. ”För fattiga och svarta kvinnor utgör rasism och klassförtryck lika primära underordningsstrukturer /.../ kön, ras och klass sammanfaller och utformar vardagsliv, social status och könsrelationer” (Knocke 1991: 12).

Denna insikt som på senare år gjort sig mer och mer hörd i den feministiska debatten, liksom Foucaults insikt att makt finns överallt, har betydande implikationer för den fortsatta analysen: Lågutbildade invandrarkvinnors underordning kan inte endast förklaras med könstillhörighet. Andra faktorer som etnicitet och klass spelar också in. De feministiska glasögonen måste därför modifieras så att det tredubbla förtrycket i form av kön, etnicitet och klass blir tydligt.

5. Metodologi:

Jag har valt att göra en kvalitativ studie av diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor. Diskursanalysen behandlar texter som data och inte primärt som information om den verklighet den refererar till. Eftersom diskursanalysen mestadels handlar om analys av mening och mönster är den i princip kvalitativ till sin karaktär (se Sahlin 1999:89). Kvalitativ metod har en stark position inom forskning som fokuserar på kvinnor. Denna har av tradition lagt tonvikten på kvinnors vardagsvärld, utnyttjat metoder som gör det lättare att förstå kvinnors liv och belägenhet och har som mål att förändra de förhållanden som undersöks. Forskning med speciellt fokus på kvinnor uppmärksammar kvinnors skiftande situationer och de ramar som övar inflytande på dessa situationer utifrån förutsättningen att tolkande mänskliga handlingar kan vara föremål för forskning (Kvale 1997:72).

Diskursanalysen baseras på semi-strukturerade djupintervjuer, vilka kännetecknas av specificerade frågor (se bilaga 4) vilka i en intervjusituation kan utvecklas på ett fritt sätt (May 1997:111). För att erhålla en så homogen grupp som möjligt ställdes vissa krav vid urvalet av intervjupersoner: de skulle vara kvinnor födda i Sverige och arbeta med integrationsåtgärder inom samma kommun. Motiveringar till urvalsprinciperna är dessa: Jag ville undersöka hur medlemmar ur en dominerande grupp (här: svenskar) arbetar för att ”etablera” underordnade grupper (här: invandrare) i det svenska samhället. För att använda Norbert Elias termer: hur göra ”outsiders” till ”etablerade” (se Elias 1999/1965). I

relationerna mellan de etablerade och de som står utanför finns otvivelaktigt maktrelationer att undersöka närmare. Att intervjupersonerna skulle arbeta med integrationsåtgärder inom samma kommun beror på att jag ville intervju personer som inom samma organisation arbetar med liknande arbetsuppgifter på olika nivåer i hierarkin, allt för att få en så heltäckande bild som möjligt av integrationsarbetet i kommunen. Att intervjupersonerna är av kvinnligt kön är dels ett bekvämlighetsurval; männen som arbetar med dessa frågor i kommunen är få. Dessutom fanns ytterligare en tanke med att enbart intervju kvinnor- på vilket sätt skulle intervjupersonernas erfarenheter som kvinnor påverka synen på de lågutbildade invandrarkvinnorna?

5.1. Intervjuerna

Fyra huvudelement avgör enligt Holme och Solvang hur resultatet av intervjuerna blir; *kulisser, aktörer, teman och roller* (Holme & Solvang 1997:106).

Med *kulisser* menas miljön där man intervjuar. Jag träffade samtliga kvinnor på deras arbetsplatser och kunde utföra intervjuerna i enskildhet. Att vi träffades på arbetsplatsen bidrog till att kvinnorna pratade med mig utifrån sin yrkesroll, vilket var avsikten. Diskursanalysen avser ju fokusera på kvinnorna i sina yrkesroller och inte som privatpersoner. Därför har jag också valt att i presentationen av deras uttalanden presentera dem med endast deras yrkestitel och ingenting annat. Vad gäller *aktörer* skriver Holme och Solvang att "aktörens förmåga att delta i den samspelssituation som intervjun innebär [är] väsentlig för resultaten /---/ som forskare måste man hela tiden vara uppmärksam på att den intervjuade ger den information som denne är villig att ge" (Holme och Solvang 1997:107). Under intervjuerna blev två saker tydliga: dels vilken effekt bandspelaren hade på intervjupersonernas svar och dels att samtliga gick in i en försvarsställning. Vad var jag egentligen ute efter? De *teman* jag hade i min undersökning rörde visserligen inte intervjupersonernas personliga utan yrkesmässiga plan men det kändes som om de hela tiden var på sin vakt. Både forskaren och intervjupersonerna har vissa förväntningar på sina *roller* under intervjusituationen och som forskare måste man vara medveten om denna effekt (Holme och Solvang 1997:106). Effekten av min närvaro med bandspelare blev att intervjupersonerna, trots mina ansträngningar att avdramatisera intervjusituationen och bruket av bandspelare, kände sig ifrågasatta. Det verkar som om de misstänkte att mitt syfte med intervjuerna var att undersöka deras fördomar- de var samtliga väldigt försiktiga med att uttala sig generellt om t.ex. skillnader mellan nationaliteter. Framförallt de två intervju personer som jobbar som chefer var på sin vakt, och det var först när bandspelaren slagits av och intervjuerna skulle avslutas som de började säga sina "inofficiella" åsikter om invandrarkvinnor: "- En del invandrarkvinnor är häftigt utsatta, har det rätt så tufft hemma.." (enhetschefen) och - angående kvinnorna som ingår i "Lovisa"- projektet- "- Det är ju den gruppen som är svårast att integrera" (studierektorn). Att intervjupersonernas svar påverkats av den automatiskt intagna försvarsställningen är viktigt att komma ihåg när svaren skall analyseras.

Intervjupersonerna gav mig samtliga ett mycket vänligt bemötande och framstår som hårt arbetande, engagerade kvinnor. Vid rundvisningen i "Systugan" fick jag se en mängd vackra, välsydda kläder och mötte invandrarkvinnor som i en avslappnad miljö pratade och skrattade tillsammans. Vid besöket hos "Lovisa" hängde bilder på klassrumsväggen

föreställande gruppen på utflykt någonstans på landet, skrattande kvinnor som försöker lära sig cykla, en vacker gobeläng föreställande snö i Bosnien som en elev gjort. Sammantaget gav besöken många positiva intryck vilket gjort att uppsatsarbetet kommit att präglats av ambivalenta känslor. För samtidigt som jag är väldigt kritisk mot verksamheterna och mot de ansvariga kan jag ändå inte bortse från det engagemang och de positiva stämningar jag mött.

5.2. Hermeneutisk tolkning

Hermeneutiken studerar tolkning av texter och dess syfte är att vinna ”en giltig och gemensam förståelse av en texts mening” (Kvale 1997:49). Forskningsintervjuer omfattar både skapandet och tolkningen av en text. Intervjuerna bidrar till att skapa de texter som de tolkar och de kan förhandla med intervjupersonerna om sin tolkning. En hermeneutisk tolkning av en intervjutext omfattar således både skapande och den framförhandlade tolkningen av texten (Kvale 1997:50). Som konstaterats ovan måste alltså intervjusituationen och relationen mellan intervjuare – intervjuperson tas hänsyn till när texten skall tolkas. Intervjupersonernas automatiskt intagna försvarsställning har redan nämnts. Viktigt är också att komma ihåg att jag i egenskap av svensk, ung studerande som står utanför organisationen säkert också kan ha fått veta vissa saker just på grund av min status som utomstående. Min tolkning av texten kommer att påverkas av detta faktum.

5.3. Diskursanalys

Diskursanalysen identifierar och beskriver diskurser. De ”utsagor” som kan utvinnas ur ett studerat material brukar alltså i sig kallas diskurser (Sahlin 1999:87). Vad som är en diskurs är alltså ”en analytisk konstruktion eller ett resultat av en analys och inte i förväg existerande, avgränsade framställningsordningar eller tankestilar” (Sahlin 1999:88).

Det som kännetecknar diskursanalysen är att den behandlar texter som data, det vill säga ”inte primärt som information om den verklighet den refererar till”(Sahlin 1999:89). I denna studie ligger fokus på aktörers tal istället för skrivna texter. Djupintervjuerna som analysen bygger på kommer att analyseras som text genom intervjuutskriften. Inom en sociologisk referensram kan det dock aldrig vara fråga om någon ren textanalys menar Sahlin, utan analysen ”bör bidra till en förståelse av diskursens förutsättningar och ursprung i en speciell samhällelig kontext och / eller dess konsekvenser genom de sociala konstruktioner av verkligheten, som de skapar och vidmakthåller” (ibid.). I en diskursanalys undviks att värdera hur ”sanna” utsagor om verkligheten är för att istället studera hur de uppstår, underhålls och används och undersöka deras implikationer. Istället för att fokusera på det fenomen som texten syftar till att beskriva försöker diskursanalysen besvara frågor som: Hur ser beskrivningarna ut? Vilka underliggande förutsättningar rymmer de och vad tas för givet? Vilken verklighetsbild bygger de på- och leder till? (Sahlin 1999:90).

Diskursanalysen i denna uppsats är inspirerad av både Sahlin och Foucault. Först presenteras intervjupersonernas beskrivningar. Därefter identifieras de sanningar, identiteter, kunskap och maktrelationer som möjliggörs i diskursen. Slutligen diskuteras diskursens relation till sin omgivning (samhällelig / diskursiv kontext) samt vilka diskursens konsekvenser blir.

5.3.1. Diskursivt – icke diskursivt

En diskursanalys inom en sociologisk referensram bör, som ovan konstaterats, bidra till en förståelse av diskursens förutsättningar och ursprung i en speciell samhällelig kontext och /eller dess konsekvenser genom de sociala konstruktioner av verkligheten, som de skapar och vidmakthåller. Frågan är bara hur en diskurs avgränsas från dels det omgivande samhället och dels från andra diskurser? Denna fråga illustrerar ett faktum som gett upphov till en viktig kritik av diskursanalysen.

Diskurser är inte autonoma utan fungerar i ett bestämt samhälle och ”artikuleras i förhållande till historiskt givna praktikområden av institutionellt och politiskt slag” (Beronius 1986:153). Foucault definierar vad som är ”icke-diskursiva praktiker” – institutionella, ekonomiska, politiska, sociala praktiker vilka ”bildar den infrastruktur där en diskurs träder fram, utvecklas och sedan praktiseras” (Sahlin 1999:85, Beronius 1986:153). Men hur avgränsas diskurser från varandra och från infrastrukturen de trätt fram ur? Häri ligger uppenbarligen ett definitionsproblem. Diskurser är ”visserligen nära relaterade till sin sociala kontext utan att vare sig omfatta eller avspegla den i sin helhet” skriver Sahlin utan att exemplifiera närmare. Foucault skiljer ”det utsägbara” mot ”det synliga” och menar att diskurser bestämmer vad som är möjligt att se i en viss tid men att de inte kan reduceras till endast detta. ”Diskurser kan häri liknas vid ett visst perspektiv som belyser vissa företeelser på bekostnad av andra, som hamnar i skuggan” (Sahlin 1999:86). Avgränsningen av diskursen beror enligt Sahlin alltså på valet av perspektiv. Det är därför av största vikt vid en diskursanalys att vara medveten om att denna hänger på vilket perspektiv som väljs och att man därigenom också väljer ”strålkastare”.

5.3.2. Är diskursen verkligen en diskurs?

Ovan konstateras att avgränsningen av en diskurs hänger på valet av perspektiv - av ”strålkastare”- och att medvetenheten om denna strålkastares funktion är av största vikt för den som använder den. Ytterligare en viktig sak att vara medveten om vid en diskursanalys är huruvida strålkastaren verkligen belyser någonting som faktiskt kan kallas för en diskurs- hur vet man att en diskurs är en diskurs? Stuart Hall skriver : ”The statements within a discursive formation need not all be the same. But the relationships and differences between them must be regular and systematic, not random” (1992: 292). Foucault kallar detta system för ett ”spridningssystem” (system of dispersion): ”Whenever one can describe, between a number of statements, such a system of dispersion, whenever ...one can define a regularity...then we will say..that we are dealing with a discursive formation” (Foucault i Hall 1992: 292). Här vilar ett stort ansvar på den forskare som utför en diskursanalys så att inte hegemonier och mönster som egentligen inte existerar ”uppfins” - det gäller alltså att visa regelbundenheten och de likheter i texten som motiverar diskursanalysen samtidigt som olikheterna inte kan bortses ifrån. I min analys av intervjupersonernas svar har jag valt att till stora delar låta dem själva komma till tals i texten, allt för att öka intersubjektiviteten och illustrera för läsaren att diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor verkligen existerar, liksom att denna i sin tur påverkats av diskurser om genus, klass och kultur.

6. Analys

6.1. Vilka är ”vi”?

Som konstaterats ovan söker diskursanalys inspirerad av Foucault visa vilka identiteter diskurser producerar. Genom att redovisa vad som sägs om en viss grupp; här lågutbildade invandrarkvinnor, visas också hur diskursen ger förutsättningar för en viss typ av identitet. Varje identitetsformation sker främst i och genom diskursen och blir en länk mellan handlingsutrymme och diskurs. En viss identitet blir emellertid inte möjlig om den inte ställs i opposition till något annat, ”den Andra”, något ”vi” inte är. I diskursanalyser utgår man ofta från distinktionen mellan ”Vi” och ”Dom” (Bergström & Boréus 2000:236). Nedan kommer visas hur lågutbildade invandrarkvinnor kan betraktas som ”de Andra” i diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor. ”Vi” är intervjupersonerna och därför är en kartläggning av dessa liksom deras syn på sina arbetsuppgifter av stor vikt.

6.1.1. Intervjupersonerna

Intervjupersonerna är en grupp bestående av fem svenska kvinnor som jobbar inom kommunen med integrationsåtgärder. De är 38, 46, 46, 48 och 49 år gamla och har alla akademiska studier bakom sig; socionom-, lärar- och fritidspedagogutbildning. Nu jobbar de som enhetschef, studierektor, arbetsledare, lärare och arbetsmarknadssekreterare i samma kommun i södra Sverige. Två av intervjupersonerna jobbar alltså som chefer och de övriga direkt med lågutbildade invandrarkvinnor. De två kvinnor som jobbar som chefer beskriver sina möjligheter att påverka så här:

”- Det beror vad det handlar om, jag styrs ju av pengar, av statsbidrag, jag styrs av lagar och regler, jag styrs av politikernas beslut” (enhetschefen).

”- Nu tycker jag att jag kan påverka mer än vad man kunde tidigare, vi har ett nära och bra samarbete med socialförvaltningen och vi har större möjligheter att vara flexibla när det gäller undervisningsformer, man tar till sig intryck från andra kommuner, nya sätt att jobba på..men sen har vi ju naturligtvis dom ekonomiska ramarna som gör att jag inte kan göra precis som jag skulle vilja göra /.../ Drömmen vore ju att man inte hade ekonomiska ramar utan kunde skraddarsy saker på ett annat sätt” (studierektorn).

Dessa kvinnors arbetsuppgifter styrs alltså ovanifrån, av politikernas beslut, och de är beroende av ekonomiska anslag för att få verksamheterna att fungera. Att arbetet med invandrare anses ha låg status vittnar samtliga om:

I: - Hur upplever du att utomstående ser på ditt jobb, om du är på en fest till exempel och du berättar att du jobbar med det här?

IP: ”- Det beror alldeles på vad det är för typ av människor som är på festen, det kan vara allt ifrån att man inte ens säger att man jobbar med invandrare över huvudtaget därför att man inte orkar kanske när man är privat sådär sitta och bemöta alla såna där som jag tycker ganska idiotiska frågorna eller kommentarerna och då avböjer man att säger kanske bara att man jobbar på komvux istället..”(studierektorn)

I: - Du säger att en del tycker att ditt arbete inte har så hög status, är det nåt du märker ofta?

IP: ”- Eh..ja, jag har tänkt på det ibland, och jag har pratat med andra lärare som också har samma uppfattning..det har inte så hög status att arbeta med invandrare, överhuvudtaget svenska som andra språk (läraren)

I: - Vad har ditt arbete för status?

IP: ”- I andra människors ögon så är det nog inte så högt...när jag berättar om mitt jobb blir människor väldigt entusiastiska och säger nämen åh vad kul, åh vad spännande, åh så intressant..men samtidigt så är det ju invandrare jag jobbar med och då ..ja, det vet vi ju, att det är låg status..

I: - Kan det hända att du drar dig ibland för att berätta att du jobbar med invandrare?

Nä.nä, jag är stolt, därför att jag tillhör en kategori människor som växte in i arbetslivet på 70-talet och då var man stolt över att vara socialarbetare, och det lever i mig fortfarande..så för mig och för mina nära så känner jag en stolthet för det här..och jag vet att jag gör nytta..”(arbetsledaren)

Arbetsledaren känner en stolthet för sitt yrke, hon vet att hon gör nytta säger hon. De andra intervjuade instämmer, om än inte uttryck i sådana termer som att de är stolta, ändå en stark övertygelse om att de gör nytta, om att de behövs.

I: - Anser du att du har ett viktigt arbete?

IP: ”- Jaa, det gör jag, därför att jag ser rent konkret att det är viktigt för dom här personerna, det är ju människor som kanske inte har så hög status i samhället och därför kanske mitt arbete i en del människors ögon heller har så hög status, men för dessa människor är det viktigt och för mig är varje människa viktig, att få liksom sin chans i livet” (läraren)

”-Jag tycker att det är ett jätteviktigt arbete, jag tycker det, att man någonstans skapar en förståelse mellan olika kulturer, för varje möte är en kulturkrock, oberoende om det är invandrare , svensk, olika invandrargrupper eller vad det nu är för nånting.. och jag tycker det är jätteviktigt att man har förståelse för hur det är att leva i landet, hur man ska samsas..” (arbetsmarknadssekreteraren)

Arbetsmarknadssekreteraren motiverar varför sitt arbete är viktigt med vad hon som svensk kan bidra med; ”att skapa förståelse mellan olika kulturer”, något de övriga instämmer i.

”- Jag tror så att jag blir lite ett mellanting, en liten bro mellan samhället Sverige och det här...för att här är jag accepterad, dom accepterar mig, dom kan fråga mig saker om svenskarna och om Sverige...och jag kan förklara och berätta saker om hur svenskar brukar göra, hur svenskar tänker, om svenska traditioner och ..jag kanske kan berätta det på ett sånt sätt att dom kan förstå...jo, jag tror att det kan vara så att man lite grann fungerar som en bro däremellan genom det förtroende som man har byggt upp och därför tror jag att det förtroendet för läraren och hur relationen mellan läraren och eleverna är är jätteviktigt...om det är en stor mur här emellan, mellan läraren och eleverna...då fyller det inte alls den funktionen..” (läraren)

För att sammanfatta: ur intervjupersonernas svar angående synen på sig själva och sin egen grupp framträder en samstämmig bild av gruppen som bestående av engagerade medelålders kvinnor med akademiska studier bakom sig. Trots att de är beroende av ekonomiska anslag vilket styrs ovanifrån, utom deras kontroll, och trots att omgivningen betraktar deras arbete som låg status arbetar dessa kvinnor hårt för vad de anser viktigt; nämligen att genom sin position som utbildade svenskar kunna integrera invandrare i det svenska samhället.

Vad de egentligen menar med att ”integrera” invandrare uttrycks svävande. Intervjupersonerna blev nästan överrumplade av frågan om de kunde definiera integration. Det var först när jag gick vidare med att be dem konkretisera begreppet genom att nämna integrationens viktigaste uppgifter som jag fick säkrare svar.

I: - Hur skulle du definiera begreppet ”integration”?

IP: Integration... får jag ge dig en bra skriftlig beskrivning?..

I: _ Du får hemska gärna ge mig en muntlig beskrivning..

IP: -Ja, integration är att integreras i samhället, att kunna leva ett liv i vårt samhälle men även utifrån sina egna villkor..men jag vill gärna visa vad vi just har föreslagit här..i integrationspolitiskt handlingsprogram... [bläddrar i papper och citerar] ”För den enskilde individen innebär det att ha möjlighet att ta aktiv del i samhällslivet och kunna påverka samhällsutvecklingen utan att ge upp sin identitet”..och det tycker jag är viktigt, att man inte behöver ge upp sin identitet när man integreras..(enhetschefen)

” - Det är ett medel för att få invandrarna inlemmade i det svenska samhället, att få dem att fungera som aktiva samhällsmedborgare, att bli självförsörjande..”
(studierektorn)

” - Jag tror att jag skulle säga att det är att vara sig själv men ändå passa in i ett sammanhang i samhället...att inte göra avkall på sin identitet men att ändå få en plats i samhället”
(läraren)

” - Eh...integration känner jag att man kan göra väldigt stort egentligen och då måste man verkligen definiera ordets verkliga betydelse, vad man har för förväntningar på det och på hur mycket integration man kan kräva av en person som kommer hit..är det möjligt till fullständig integration, att man så att säga nästan blir svensk eller finns det olika nivåer..

I: - Vad menar du med ”nästan bli svensk”?

IP: - Ja då menar jag att man praktiskt taget ja nästan överger sina traditioner och annat, att man inte längre vårdar sitt ursprung på samma sätt, förstår du vad jag menar då?..man har ju vissa högtider tillsammans, man kanske inte firar dem utan man väljer att fira jul eller ...det finns ju ..det kan ju finnas hur många ytterligheter som helst, från den gruppen till gruppen som verkligen väldigt väl vårdar sitt ursprung där man inte har samma mål med integration, att integrationen är så pass att man klarar sig i samhället..
(arbetsmarknadssekreteraren)

” - Det är det här ständiga resonemanget kring assimilering eller integration..alltså för mej är det ju viktigt att människan får behålla sin kärna, att jag tar del av det nya samhället, att jag blir en del av det och går på föräldramöten och är aktiv och visar svenskarna att jag är angelägen om att lära mig det här, det är viktigt att lära sig ett språk för det är nog grunden för all integration..men för att jag ska överleva så tror jag att det är viktigt att jag bevarar min kärna såsom kurd eller ja, var jag nu härstammar ifrån..ett jobb är ju vägen till integration, det första och sista, att vävas samman med svenskar, i Sverige är det faktiskt så att det är arbetslivet det handlar om, att vara integrerad, att ha rätten att försörja sig”
(arbetsledaren)

Intervjupersonernas svävande formuleringar kring begreppet integration gjorde mig fundersam. Här är fem kvinnor som i sitt dagliga liv sysslar med något de uppenbarligen har stora svårigheter att definiera. ”Att behålla sin identitet”, ”att nästan bli svensk” är formuleringar som dök upp, utan att intervjupersonerna kunde konkretisera vad de egentligen menar- vari består invandras identitet? Vilka delar av denna identitet bör man i så fall ge upp? Under intervjuerna borde jag kanske uppehållit mig ännu längre vid dessa frågor men intervjupersonernas oförmåga att definiera det abstrakta begreppet integration fick mig att välja att gå vidare med konkretiserande frågor för att därigenom nå djupare förståelse av vad intervjupersonerna lägger i begreppet integration. Vad anser de viktigast? Arbetsledaren kommer själv in på vad som är viktigast med integration i sitt försök ovan att definiera begreppet. Det är viktigt att lära sig språket säger hon, för ”ett språk är nog grunden för all integration” samtidigt som hon betonar vikten av att få ett jobb; ”ett jobb är ju vägen till integration”, två påståenden som får medhåll:

”- Det viktigaste är tycker jag är att den studerande ska klara sig själv i det svenska samhället, att kunna behärska språket på så sätt att man kan klara sig utan tolk, att man ska bli självförsörjande

I: - När du säger självförsörjande, då menar du att man inte ska vara beroende av bidrag..?

IP: - Att bli självförsörjande, då menar jag att man inte ska vara beroende av bidrag, man ska ha ett arbete, man ska kunna klara sig i samhället på så vis att man ska kunna gå till en läkare utan att beställa tolk, man ska veta hur svenska samhället fungerar i stort, man ska ja...kunna ha verktyg själv för att klara sig lika bra som en svensk klarar sig i Sverige, på samma vis...sen kan ju det variera beroende på förutsättningar, men det är ju liksom målet med vårt arbete egentligen, att uppnå det men det gör vi ju tyvärr inte i alla lägen..." (studierektorn)

I: - Vad är viktigast med integration?

IP: - Det är försörjningen, att jag får tjäna mitt uppehälle, att jag gör rätt för mig, att jag vet att jag får vara med i det här för jag försörjer mig..det är ju gammelsvenskt så det stänker om det..likväl, om man är kurd, turk, irakier, afrikan eller vad man nu är..för männen är det oerhört viktigt att få den chansen, visst

I:- Hur är det för kvinnorna då?

IP: - Ja, alltså ska dom ha en chans att bli integrerade så är det ju genom ett arbete, dom kan ju överleva som ointegrerade genom att ta hand om sin familj och så småningom ta hand om sina barnbarn och leva i den rollen och överleva..men nä, för integrationen krävs det ett arbete..

(arbetsledaren)

I: - Vad är integrationens viktigaste uppgifter?

IP: - Att kunna leva ett fungerande liv i det samhället, att inte ge upp sin identitet, att kunna ha både svenska och invandrarvänner..att kunna arbeta och fungera, vara med i samhällsdebatten och kunna påverka demokratiska beslut..ja..

I: - Inte ge upp sin identitet, kan du utveckla lite?

IP: - Att du måste få lov att vara invandrare..

I: - På vilket sätt få lov att vara invandrare..

- Ja du måste kunna fungera i det svenska samhället men du måste också kunna få lov att ha...eh....svår fråga...det handlar ju mycket om...traditioner..och..sätt att tänka och se på saker och ting..

I: - Att ha kvar det?

IP: - Mmm, visst..

(enhetschefen)

Att bli självförsörjande genom ett arbete, att kunna leva ett fungerande liv i samhället, att inte ge upp sin identitet. Tre uppgifter som intervjupersonerna upplever som viktiga att åstadkomma i sitt arbete med integration.

6.2. Diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor

Vad är en "lågutbildad invandrarkvinna"? Verksamheten i kommunen riktad mot denna kategori vänder sig till de kvinnor som har mindre än nio års skolgång i hemlandet bakom sig när de kommer till kommunen i egenskap av flyktingar. Rent semantiskt tycks begreppet innebära *en i utlandet född kvinna som av olika anledningar flyttat till Sverige och som har mindre än nio års skolutbildning från hemlandet*. Begreppet har dock även andra innebörder i intervjupersonernas ögon:

"- De flesta av dom här kvinnorna har ju väldigt många barn, kan jag säga, små barn i väldigt olika åldrar och små barn innebär ju en tung arbetsbelastning i Sverige också..och deras livsverk, deras yrkesroll är nog förälder, mor till många barn i första hand..(studierektorn)

"- En del kvinnor som aldrig har gjort någonting, alltså aldrig har varit utanför hemmet mer än att hemmet har varit hennes arbetsplats, skötsel av hemmet, man har många barn och man inte riktigt har sett det som en möjlighet tidigare..och just i detta kan man ju då..i den första början kan man känna lite förskräckelse över..äh ska jag ut och arbeta, förväntas jag göra nånting annat än ta hand om mina barn?" (arbetsmarknadssekreteraren)

"- För en del av dessa kvinnor gäller att överhuvudtaget bli så självständiga att man sätter sig på en buss själv och åker någonstans, du ska tänka att en del av dessa kvinnor har alltså levt totalt instängda innan dom kom hit, så det var alltså en nästan chockartad upplevelse att få liksom komma ut på gator och..."

I: - Vilka svårigheter och möjligheter finns för lågutbildade invandrarkvinnor?

IP: - Ja, det är ju många svårigheter, därför att dels överhuvudtaget tar längre tid att lära sig språket, för du kan inte, dom har ingen nytta av ordlista t.ex. , du kan inte slå upp det i en ordbok och leta reda på ett ord..så på det viset så tar det ju längre tid...och det är inte så lätt för en vuxen människa att bli skolvan så att säga, det här med studier och detta...och många har ofta då, familjer, småbarn där dom har hela ansvaret för att sköta både barnen och hemmet därför att i deras kultur och traditioner..en del av dom har./---/

I: Behövs ”Lovisa”? Kan dom inte lära sig detta själva, måste de gå genom komvux?

IP:- Jag tror att dom behöver, många av dom här har ju inte så stort självförtroende, många säger: jag kan inte lära mig detta, jag kan inte lära mig svenska...att det är för svårt att göra, jag är för dum...dom har kanske fått höra det, att dom är det...så..dom behöver ju först få det självförtroendet, att se att dom kan , för att våga sig ut i samhället och göra saker..och det här med att åka buss, det är klart att dom kan lära sig det på andra sätt naturligtvis..

I: -Men det är viktigt att ge dom det här självförtroendet?

IP: - Det är jätteviktigt, det är oerhört, det är en av dom viktigaste uppgifterna tycker jag, därför att om dom inte har det så kommer dom inte att våga, dom kommer inte att tro att dom kan lära sig svenska eller att dom kan lära sig läsa, räkna och skriva..och det märker man ju många gånger när dom kommer nya, en del är helt förtvylade, dom kan gå ut och gråta..dom är så, dom kommer med en sån känsla av nederlag många av dom..
(läraren)

I: - Hur ser situationen ut för lågutbildade invandrarkvinnor?

IP: -Den är svår..dom har ju nästan inga möjligheter, det är ju städjobb, bispisningstant, dom är..det räcker liksom inte till höger hands fingrar...jag menar det går ju inte affärsbiträde, det fungerar ju inte..varken med att räkna pengar, eller språket, det fungerar ju inte, utan det är ju nån sån riktig bakgrundsroll .ja..
/---/

I: - Du jobbar mer med självförtroendestärkning...?

- Ja, mmm..

I: - Och det är någonting som dom här behöver?

IP: - Mmm, om man tar som exempel då [berättar om en kvinna som deltagit i Systugans verksamhet och som blev misshandlad och hennes väg mot att successivt ställa krav på sin man..] så vann hon mark stycke för stycke i deras förhållande och började ställa krav på honom och jag fick hela tiden avsluta varje samtal med att säga: det är du som ställer kraven, jag kan sitta och säga att du borde göra så men det är du som känner honom väl,, hur farlig han är, det är du som avgör vad du kan säga och inte säga... /---/ Det är ju hela vägen, att försöka se i handlingsplanen, vad är det du är bra på, vad vill du, vad tycker du om..det ser vi ju också här, vi försöker ju göra åt så mycket vi kan och vara positiva stärka, se vad man kan göra fysiskt, psykiskt, vi har ju fysisk träning, vi försöker på alla fronter att stärka människor, också i yrkesvalet..

I: - Behövs det?

IP: - O ja, o ja..det är ju så..självkänslan är ju noll och intet väldigt ofta..och samtidigt har man väldigt lätt att ta till sig...
(arbetsledaren)

I: - Hur ser enligt din uppfattning situationen ut för lågutbildade invandrarkvinnor?

IP: - Det är ju svårt för dom att få arbete..dom har en grupp på komvux där dom lär sig svenska tillsammans..eh..och sen är det svårt för dem att komma ut och få inkomst då....men det kanske inte alltid är viktigast heller, viktigast är kanske ändå att få ett drägligt liv, att man ibland kan konstatera att här..utsikterna är låga för att den här personen ska kunna bli självförsörjande och att man isåfall kanske accepterar det och försöker hitta ett drägligt liv för personen..det kan ju gälla äldre invandrarkvinnor som har..10 år kvar på arbetsmarknaden..det är ju jättesvårt om dom är analfabeter och inte har något yrke bakom sig..

- vad menar du med drägligt liv?

Ett fungerande liv, att kunna leva i samhällsgemenskapen...

/---/ En del invandrarkvinnor är häftigt utsatta, har det rätt så tufft hemma..”
(enhetschefen)

Diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor kännetecknas genomgående av problembeskrivningar. Begreppet ”långutbildad invandrarkvinna” definieras ovan som en kvinna i Sverige som är född utomlands med högst 9 års skolgång i hemlandet bakom sig. Hos intervjupersonerna har dock begreppet en annan innebörd. Problembeskrivningarna dominerar som sagt. Långutbildade invandrarkvinnor har ”väldigt många barn”, deras kultur har belagt dem med ansvar för att ”sköta både barn och hemmet”, de är osjälvständiga, en del

har levt ”totalt instängda i hemmet”, självkänslan är ”noll och intet”, de tror inte att de kan något, de har ”inte så stort självförtroende”. En del är ”häftigt utsatta” i hemmet, de är misshandlade, de mår dåligt fysiskt och psykiskt.

”Sanningarna” som presenteras i diskursen är att lågutbildade invandrarkvinnor har problem. ”Identiteter” är den misshandlade, psykiskt och fysiskt ansträngda kvinnan som är ett offer för sin kulturs normer, med lågt självförtroende. Den ”makt” och ”kunskap” som produceras av diskursen är att lågutbildade invandrarkvinnor på grund av sin kulturella tillhörighet har sin naturliga plats i hemmet. Deras kulturella bakgrund påverkar hur de mår fysiskt och psykiskt de har dåligt självförtroende och tror inte de kan något, en del blir misshandlade. Dessa problem måste tas hänsyn till när ”vi”; intervjupersonerna, utformar integrationsåtgärder gentemot denna grupp.

6.3. Diskursens kontext

En av utgångspunkterna i diskursanalyser inom en sociologisk referensram är att diskurser säger något om och samtidigt påverkar samhället ”utanför”, att det finns ett samband mellan en diskurs och dess kontext. Därmed, menar Ingrid Sahlin, finns ”ett grundantagande om att diskurser i någon mån kan förklaras av något utanför dem själva, och att de i sin tur kan bidra till en förklaring till skeenden i deras omgivning” (1999:98). För diskurser talar man om två olika typer av kontexter; en diskursiv och en social / samhällelig (ibid.). För att kunna besvara frågan om hur diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor uppstått måste diskursens relation till andra diskurser liksom det omgivande samhället diskuteras.

6.4. Diskursiv kontext:

För att förstå hur diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor har uppstått måste angränsande diskurser kartläggas. Jag anser att det framförallt är diskurser om *genus*, *klass* och *etnicitet* som tydligt påverkat intervjupersonernas uppfattning om lågutbildade invandrarkvinnor.

6.4.1. Diskursen om genus:

Den sociologiska definitionen på genus är de socialt och kulturellt konstruerade kategorierna manligt och kvinnligt. Intervjupersonerna har samtliga tydliga uppfattningar om framförallt vad som är kvinnligt:

”männerna är ju ofta mer aktiva och mer ute än vad kvinnorna är..så kvinnorna är mer..lättare ..hemma i hemmet..av tradition tror jag” (enhetschefen)

”- Tanken [med ”Lovisa”] är ju då att dom här kvinnorna ska känna igen sig..det är alltså en hemmiljö, vi har inrett då ett kök i klassrummet också, så man ska känna igen sig i miljön och känna sig trygg, det här är ju kvinnor som oftast aldrig har satt sin fot i en skola, många kan inte skriva sitt namn när dom kommer till Sverige och via matlagning, sömnad, simning så ska man på något sätt stärka sin roll som förälder i Sverige./---/ i de intervjuer som vi har gjort [om praktikplatser] har det visat sig att männen har väldigt olika uppfattning om vad de skulle vilja göra, det är väldigt svårt att samordna, det fanns ett naturligt, centralt ämne för kvinnorna, arbetet i köket hemma eftersom det är det som dom är vana vid..för männen så var det väldigt svårt att hitta

det...vissa är intresserade av trädgårdsarbete, andra var intresserade av att jobba som bilmekaniker..och då får man istället hitta praktikplatser ute i samhället och koppla ihop det så.." (studierektorn)

"- Som kvinna då måste man trots allt kunna ta sig till affären, kanske kunna gå till dagis med barnen, gå till läkare med både sig själv och barnen, man måste klara de här vardagliga kontakterna och det är ju, nyckeln till det är ju ofta att man har åtminstone grunderna till ett språk..

/---/

I: - Det verkar vara mest kvinnor som jobbar med invandrare?

IP: - Jaa, överhuvudtaget inom socialförvaltningen

I: - Är det positivt eller negativt?

IP: - Jag kan ju tycka att det är negativt när det bara är ett kön så att säga..

I: - Varför det?

IP: - Därför att man kan ge varandra lite olika bitar, man kan ge varandra se saker på olika sätt som är positivt i arbete, man har kompetens från olika områden..jag kan ju aldrig veta hur det är att vara man, det är ju en total omöjlighet, och en man kan ju inte veta hur det är att vara kvinna, man kan hjälpa varandra med små pusselbitar som även kan vara väldigt bra att få så att säga när man jobbar med människor överhuvudtaget.."

(arbetsmarknadssekreteraren)

" att kunna fungera också tillsammans med sina barn, att kanske kunna hjälpa sina barn, att förstå vad ens barn gör i skolan, och sen alltså såna här saker som cykling och simning, det kan man inte säga är på nåt sätt obligatoriskt men det är ändå saker som underlättar för dom att vara tillsammans med sina barn, t. e. x på sommaren , att kunna gå till stranden, dom behöver inte vara livrädda, dom kan hjälpa sina små barn som är ...dom har lärt sig simma...och det här med att cykla, en del har lärt sig att cykla, kan cykla till affären och handla och såna saker...en enorm frihet"

(lärares)

"-Vad jag kan göra är ju att jag i mitt dagliga arbete med alla jag möter talar om framtiden och om hur viktig utbildningen är och hur viktigt det är att du kan ordentlig svenska och att du faktiskt klarar matte på elementär nivå så att du kan hjälpa dina barn när dom kommer upp i skolålder"

(arbetsledaren)

I beskrivningarna ovan råder en påfallande traditionell uppfattning om könsroller, vilket förvånade mig mycket. Intervjupersonerna har en tydlig uppfattning om vad som framförallt är invandrarkvinnans uppgifter. Invandrarkvinnornas naturliga plats är i hemmet, i köket, som förälder, och intervjupersonerna finner det viktigt att hjälpa dem fortsätta existera i denna traditionella roll.

Diskursen om genus som påverkat intervjupersonerna kan sammanfattas i detta: "Sanningar" är att män och kvinnor är olika och därför har olika uppgifter. Kvinnans traditionella plats är i hemmet med ansvar för hem och barn. "Identiteter" är den förvärvsarbetande maken och hemmafrun. "Kunskap" och "makt" producerade i diskursen kan sammanfattas i att invandrarkvinnorna bör stärkas i sin roll som kvinna, för att kunna fungera i sin traditionella kvinnoroll även i Sverige.

6.4.2. Diskursen om klass:

Klass tolkas här som utbildningsnivå- intervjupersonerna har samtliga akademiska utbildningar och tillhör medelklassen. Hur uppfattar de möjligheterna för lågutbildade? Liksom i diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor dominerar problembeskrivningarna:

"Det är ju svårt för dom [lågutbildade invandrarkvinnor] att få arbete..dom har en grupp på komvux där dom lär sig svenska tillsammans..eh..och sen är det svårt för dem att komma ut och få inkomst då...men det kanske inte alltid är viktigast heller, viktigast är kanske ändå att få ett drägligt liv, att man ibland kan konstatera att här..utsikterna är låga för att den här personen ska kunna bli självförsörjande och att man i så fall kanske accepterar det och försöker hitta ett drägligt liv för personen...det kan ju gälla äldre invandrarkvinnor som

har...10 år kvar på arbetsmarknaden...det är ju jättesvårt om dom är analfabeter och inte har något yrke bakom sig..." (enhetschefen)

"I: - Det verkar som att "Lovisa" inte är yrkesförberedande?

IP: -Nä, absolut inte, det är snarare så..just för den här gruppen kvinnor, för dom är ju vägen väldigt lång, om dom någonsin kommer ut i arbetslivet..så det är ju en väldigt speciell grupp på så vis också det kan finnas möjlighet för dessa kvinnor , vissa av dom, att komma in inom vården t.ex. så småningom när deras barn har växt upp, och det finns ett behov av tvåspråkig personal inom vården, att man på något sätt kan hitta en yrkesroll som passar.

I: - Och det vill dom, det är dom intresserade av också?

IP: -Ja, dom som har kommit en bit på väg...nu handlar det här om kvinnor som inte kan läsa och skriva..dom måste ju först lära sig att läsa och skriva och sen att kunna läsa så stort material så att dom faktiskt kan gå en utbildning på något sätt, kunna kommunicera inom äldre vården med patienter..det är ju en lång bit kvar men dom som har gått på Lovisa tidigare och kommit en bit på väg, där finns det ett intresse att komma ut på praktik på såna ställen, sen hur realistiskt det är för dom att kanske få en omvårdnadsutbildning, det vet jag inte, men det kan finnas vägar för dom inom vård eller inom daghem tex, storkök och såna...för männen så har vi ju också sett praktik på bilverkstäder som en möjlighet att kanske så småningom få ett jobb eller..ja..." (studierektorn)

"- Det finns ju dom som är lågutbildade som faktiskt engagerar sig med sitt hem, där det faktiskt är så att de ska anställas som personlig assistent..och det finns också lågutbildade som faktiskt kommer ut på en arbetsmarknad visserligen, inte toppjobben om man säger så utan en väldigt ..eh..låg..det kan vara ..allting måste vara inom citationstecken..men nåt som det inte är krav att man har några högre utbildningar på som till exempel industriarbete, det kan vara..ja, städjobb eller vad som helst som inte är helt ovanligt att man får anställning i..men man ska som sagt ha lite grann tur...och man ska framförallt kunna språket..---/ det kan ju vara kvinnor många gånger som inte ens kan få studiemedel..dom har inte en utbildning, dom klarar kanske nått och jämnt sin SFI och att tänka på att studera vidare..det är dömt att misslyckas.." (arbetsmarknadssekreteraren)

"- Överhuvudtaget tar det längre tid att lära sig språket, för du kan inte, dom har ingen nytta av ordlista tex, du kan inte slå upp det i en ordbok och leta reda på ett ord..så på det viset så tar det ju längre tid..och det är inte så lätt för en vuxen människa att bli skolvan,så att säga, det här med studier och detta.." (läraren)

I: - Hur ser situationen ut för lågutb. invkvi.i Sverige?

IP: - Den är svår..dom har ju nästan inga möjligheter, det är ju städjobb, bespisningstent, dom är..det räcker liksom inte till höger hands fingrar...jag menar det går ju inte affärsbiträde, det fungerar ju inte..varken med att räkna pengar, eller språket, det fungerar ju inte, utan det är ju nån sån riktig bakgrundsroll /---/ talar vi om damerna på Lovisa..och en och annan analfabet som kommer hit till oss så är det inget att diskutera /.../ man får ju bara vara tacksam att man lyckas föra ut dom till en bespisning eller ett städjobb..för det viktigaste är ändå att jag får min lön och att jag får min självkänsla.. (arbetsledaren)

Diskursen om klass tar sig uttryck i betonandet av de svårigheter som en lågutbildad kvinna möter. Det är tydligen många svåröverstigligena hinder som ska övervinnas och intervjupersonerna betonar under intervjuerna gång på gång vilka svårigheter lågutbildade invandrarkvinnor har under komvuxutbildningen, framförallt när det gäller att lära sig det svenska språket. Deras chanser på arbetsmarknaden är därför små.

Diskursen om klass kan sammanfattas som detta: De "sanningar" som produceras är att lågutbildade har stora inlärnings svårigheter och de får därför problem med det svenska språket. "Identiteter" är invandrarkvinnan med inlärnings svårigheter som talar dålig svenska . "Makt" och "kunskap" är att eftersom lågutbildade invandrarkvinnor har inlärnings svårigheter och talar dålig svenska ska man vara tacksam om de överhuvudtaget kan få ett arbete.

6.4.3. Diskursen om etnicitet:

Beteckningen ”invandrarkvinnor” är problematisk i och med att denna osynliggör det faktum att de kvinnor som ingår i beteckningen har kulturellt och historiskt skilda bakgrunder och tillhör olika etniska grupper. De dessa kvinnor har gemensamt, förutom att vara födda i utlandet men nu bosatta i Sverige, är deras bakgrund i icke-svenska kulturer.

Etnicitet kan definieras som en beteckning för att ange skillnader mellan sociala grupper på basis av kulturella kriterier (Brante mfl. 1997:74). Intervjupersonerna definierar invandrare som avvikande genom deras etniska tillhörighet, deras ”icke-svenskhet”, vilket påverkar deras levnadssätt, normer, värderingar och traditioner:

” - Flyktingar ser ju sig som gammal tidigare än vad vi gör..har man jobbat i 30 år inom ett yrke så ser man sig som gammal, även om man bara är 50 år..och det är ju olika sätt att se på ålderdom..”
(enhetschefen)

” - Det är ju...tusenåriga traditioner som lever kvar i många kulturer fortfarande...det är väldigt viktigt för män som kommer från andra länder...alltså generellt sett det tror jag det ofta blir väldiga konflikter inom familjerna därför att mannen tappar greppet om sin familj, det bli väldigt tragiskt ibland också för att många gånger behöver vi stödja männen minst lika mycket som kvinnorna, vi har ofta fokuserat på kvinnorna och glömt bort att det finns en man där som är van vid en helt annan roll i familjen och att där behöver båda parter stöttas.../---/ dom har en sån situation i hemmet, dom har väldigt många barn och är av tradition på något sätt nöjda med den här rollen att vara mor och förälder och att deras barn växer upp och kanske mannen är ute och arbetar.../---/ - Hur tänker en svensk? Nu är jag ju inte involverad i undervisningen längre så, men när man jobbade som lärare så har man ju goda möjligheter där att föra upp sådana diskussionsämnen- hur fungerar våran kultur, man jämför med Sverige, med deras hemländer och man diskuterar och det är ju..oerhört viktigt tycker jag, att båda dom här bitarna kommer fram..”
(studierektorn)

” är det möjligt till fullständig integration, att man så att säga nästan blir svensk eller finns det olika nivåer..

I: - Vad menar du med ”nästan bli svensk” ?

IP: - Ja då menar jag att man praktiskt taget ja nästan överger sina traditioner och annat, att man inte längre vårdar sitt ursprung på samma sätt, förstår du vad jag menar då?...Man har ju vissa högtider tillsammans, man kanske inte firar dem utan man väljer att fira jul eller ...det finns ju ..det kan ju finnas hur många ytterligheter som helst, från den gruppen till gruppen som verkligen väldigt väl vårdar sitt ursprung där man inte har samma mål med integration, att integrationen är så pass att man klarar sig i samhället.../---/ Jag tycker att det är ett jätte viktigt arbete, jag tycker det, att man någonstans skapar en förståelse mellan olika kulturer, för varje möte är en kulturkrock, oberoende om det är invandrare , svensk, olika invandragrupper eller vad det nu är för någonting...och jag tycker det är jätte viktigt att man har förståelse för hur det är att leva i landet, hur man ska samsas...”
(arbetsmarknadssekreteraren)

”- Jag tror så att jag blir lite ett mellanting, en liten bro mellan samhället Sverige och det här..för att här är jag accepterad, dom accepterar mig, dom kan fråga mig saker om svenskarna och om Sverige...och jag kan förklara och berätta saker om hur svenskar brukar göra, hur svenskar tänker, om svenska traditioner”
(läraren)

” - Vi pratar ofta om teater och musik och hur vi upplever det..folk tar med sig exempel hit, vi ser turkiska filmer och svenska filmer.../../ och så försöker vi ta in andra kulturer och lära oss av det..och naturligtvis att vi visar människorna respekt för där dom kommer ifrån, att vi har en nyfikenhet på det, det tror jag är viktigt /---/ vi diskuterade precis om man ska ha betyg i skolan /.../ att jag förklarar hur man tänker i Sverige och att jag säger vad jag tycker, alltså att förklara samhällsföreteelser, det gör vi hela tiden..”
(arbetsledaren)

Intervjuerna talar om invandrare som att dessa kommer från kulturer som skiljer sig väldigt mycket från den svenska. De finner det därför mycket viktigt att informera invandrare om ”vad som gäller” i det svenska samhället, att förklara hur svenskar tänker, eftersom de

förutsätter att invandrare är annorlunda, låsta i gamla traditionella tankesätt, ”tusenåriga traditioner” som påverkar deras agerande.

”Sanningar” producerade i diskursen är att invandrarnas kultur är annorlunda än den svenska. ”Identiteter” är invandraren som är hårt bunden av den kultur han/hon härstammar ifrån. ”Makt” och ”kunskap” är att den svenska kulturen är annorlunda än invandrarnas. Invandrare måste, genom integreringsåtgärder, informeras om hur den svenska kulturen fungerar så att de ska kunna leva och fungera i det svenska samhället.

6.5. Motstridande diskurser

”Så fort man närmar sig en empirisk analys av ett bestämt fält framträder flera olika, inbördes relaterade diskurser” skriver Ingrid Sahlin (1999:100). Diskurserna om genus, klass och kultur har tydligt påverkat intervjupersonerna i deras syn på lågutbildade invandrarkvinnor. Samtidigt existerar andra diskurser som utmanar intervjupersonernas diskursivt producerade ”kunskaper”. Sahlin menar att socialarbetare och andra ”gräsbyråkrater” som arbetar med att verkställa lagar och principer i direktkontakt med klienter, måste kunna hantera dessa ”motstridande diskurser” för att undvika spänningar och handlingsförlamning. De kan då använda ett begränsat antal strategier- ” De kan avvisa en diskurs som irrelevant eller ovederhäftig och tillskriva den andra auktoritet; de kan negligera en av dem, eller de kan försöka förena dem och göra dem konsistenta” (ibid.). Den senare strategin fordrar ett omtolkningsarbete menar Sahlin som innefattar att nyckelbegreppens innebörder modifieras och jämkas. I en artikel om kvinnoprojekt och feminism menar Diana Mulinari att kvinnoprojekt som tar sin utgångspunkt i feministiska perspektiv och diskurser ofta innebär att feministiska begrepp förvrängs när de integreras i välfärdsinstitutionernas diskurs (1996:204). Problemet med de projekt riktade mot lågutbildade invandrarkvinnor som intervjupersonerna arbetar med är dock att den feministiska insikten saknas redan från början. Jag hävdar att kvinnorna ser feminismen som en motstridande diskurs i deras arbete och att de, åtminstone som yrkespersoner, väljer strategin att ignorera denna diskurs.

6.5.1. Feminism

Intervjupersonerna visar skepticism när jag frågar dem om de är feminister:

IP: - Feminist [skrattar]..näe, det vill jag nog inte påstå att jag är..beroende på hur mycket...alltså jag menar, där finns ju ytterligheter på allting, och ytterligheter på feminism är jag definitivt inte..(arbetsmarknadssekreteraren)

” - Nääää, det var en rolig fråga...nä, det vill jag inte säga, lite kanske, lite grann men inte så extremt..” (enhetschefen)

”.....[lång paus]...njaa, det kan jag väl inte säga....” (lärares)

”...- Jaa, det är en svår fråga, det har jag inte ens tänkt på...jaa, det beror på i vilken bemärkelse, men det tycker jag väl att jag är..hur definierar du det ordet själv?” (studierektorn)

”- Inte nån flammande..jag är humanist först som sist...” (arbetsledaren)

Som ovan konstaterats uppmärksammar och kritiserar feminismen kvinnors strukturella underordning i samhället, att könstillhörigheten påverkar individens möjligheter. Ser intervjupersonerna denna koppling?

”I: - Har invandrarkvinnor sämre chanser i samhället just på grund av deras könstillhörighet?”

IP: - Usch.....jag höll på säga, får man svara att det vill jag inte ens tro på..(skrattar)...alltså jag vill inte tro på att saker och ting, hur man ska lyckas i samhället ska byggas på om man är kvinna, man eller blond, mörk, brunögd, vad det nu månne vara för någonting...” (arbetsmarknadssekreteraren)

”I: - Tror du att invandrarkvinnor har sämre chanser när de kommer till Sverige just på grund av att de är kvinnor?”

IP: - Nä.

I: - Men då är jag nästan klar... [börjar avsluta intervjun]

IP: - Men däremot kan dom ju ha sin..jag måste svara mer på den [frågan], däremot kan det ju innebära att de har sämre möjligheter på grund av att dom inte har varit ute på arbetsmarknaden som männen har varit i hemlandet, dom kan ju ha en annan bakgrund så på så vis så har dom överlag sämre möjligheter eftersom dom har en annan bakgrund men för att dom är kvinnor och invandrarkvinnor så tror jag inte att....” (enhetschefen)

”I: - Tror du att invandrarkvinnor i allmänhet har sämre chanser i det svenska samhället just på grund av att dom är kvinnor?”

IP: - Det är svårt att generalisera där också för när man möter människor så från hela världen, med olika bakgrund så kan det variera väldigt- vissa kvinnor dom kan ha sämre förutsättningar på grund av att dom är invandrare och på grund av att dom inte klarar språket så bra, men inte egentligen på grund av att dom är kvinnor, det tror jag inte..det beror förstås på vilket yrke man väljer och vilken utbildning..men nä, det har jag svårt att se...”

(studierektorn)

”- I: - Har invandrarkvinnor sämre chanser just pga att de är kvinnor?”

I: - Det vet jag inte faktiskt”

(lärares)

Intervjupersonerna avfärdar inte feminismen helt men de är tveksamma till begreppets innebörd. Två stycken ber mig till och med definiera vad som menas med feminism. Det är tydligt att ingen av dem har en tydlig uppfattning om vad feminism innebär och genom att de inte tror att könstillhörighet spelar någon roll för invandrarkvinnornas chanser i det svenska samhället gör de inte heller någon koppling mellan feministiska idéer och deras arbetsuppgifter. Därför hävdar jag att intervjupersonerna hanterar den motstridande diskursen om feminism genom att negligera den.

6.6. Social kontext

Den sociala kontexten har många olika nivåer, ”allt ifrån den sociala miljö där texter produceras och samtal förs, över organisationer, ekonomiska förhållanden, kulturella förväntningar och politiska konjunkture till övergripande maktstrukturer. Dessa förhållanden har en rad olika direkta eller indirekta förbindelser med en specifik diskurs”(Sahlin 1999: 99). Diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor är formad i det kontextuella sammanhang intervjupersonerna befinner sig i; som tjänstemän i välfärdsstatens organisation för integration.

Välfärdsstaten som institution är föremål för feministisk kritik. Sylvia Walby argumenterar för det intima sambandet mellan staten och patriarkatet: ”The state is a site of patriarchal relations which is necessary to patriarchy as a whole” (Walby 1998:24).

Välfärdsstatens utveckling kritiseras av feminismen som menar att denna inte bara kan förstås som ”a compromise in the struggle between capital and labour, feminism adds the insight that it should be regarded also as the outcome of gendered political forces” (George & Wilding 1994:135). ”State-policies are sexist /.../ because men dominate the policy-making progress /.../ throughout the welfare state women are /.../ ’the object of welfare policy and not its creators’ /.../ policy takers, not policy makers” (George & Wilding, 1994:148).

Som ovan konstaterats kan minoritetskvinnors position i samhället inte endast förklaras med det generella könsförtryck kvinnor upplever. Även andra faktorer som klass och kön spelar in. Aleksandra Ålund menar att invandrarkvinnor möter problem ”because of their adverse location in the Swedish ’vertical mosaic’ of economic, political and cultural power relations” (Ålund 1991:47). Ovan har påtalats vilket inflytande diskurserna om klass, genus och kultur har på intervjupersonernas uppfattning om lågutbildade invandrarkvinnor. Idéer, föreställningar och symboler som ger människors erfarenheter deras sociala form och uttryck är inte något fritt svävande tankebygge menar Wuokko Knocke, utan något som ”faktiskt produceras av specialister och aktörer som ingår i den komplexa institutionella apparat med vilken de styrande skikten vidmakthåller, ordnar och organiserar sin kontroll över samhället” (Knocke 1991:5). Feministiska teoretiker som Sylvia Walby hävdar, vilket ovan konstateras, att det finns ett intimt samband mellan patriarkatet och staten. De styrande skikten domineras av män, vilket är fallet även i den svenska välfärdsstaten. Diskurserna om genus, klass och kultur penetrerar olika nivåer i den sociala kontexten, så även välfärdsstaten och dess organisationer, och bidrar till skapandet av integrationsåtgärder. Således påverkas intervjupersonernas arbetsuppgifter av hur diskurserna om genus, klass och kultur penetrerar maktskikten ovanför dem, maktskikt som domineras av män.

I den svenska välfärdsstaten där svenska män ur medelklassen alltså dominerar i maktpositionerna har lågutbildade invandrarkvinnor kommit att uppfattas som ”de Andra”, något ”vi” inte är. Denna grupps avvikelse från normen i fråga om genus, klass och kultur gör den lågprioriterad i välfärdsstaten. Intervjupersonerna som arbetar med denna lågstatusgrupp befinner sig därför långt nere i välfärdsstatens hierarki. Deras arbete är beroende av anslag, vilka bestäms ovanför deras huvuden, både på kommunal och nationell nivå.

Diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor påverkas påtagligt av den sociala/samhälleliga kontexten- intervjupersonernas arbete med lågutbildade invandrarkvinnor påverkas av det faktum att denna grupp genom faktorer som klass, genus och kultur betraktas som avvikande från normen, och därigenom ges låg status. Arbetet med denna lågprioriterade grupp bestäms av ekonomiska resurser vilka fördelas ovanför intervjupersonernas huvuden i ett patriarkaliskt välfärdssystem dominerat av svenska män ur medelklassen. Att problembeskrivningarna dominerar diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor måste därför ses ur två aspekter: Lågutbildade invandrarkvinnor betraktas som avvikande från normen, till vilken intervjupersonerna åtminstone i egenskap av medelklasssvenskar tillhör. Att vara avvikande är lika med att vara ett problem i de ”normalas” ögon. Ytterligare en faktor som påverkar diskursens probleminriktning är att intervjupersonernas arbete med denna lågstatusgrupp ständigt verkar ifrågasättas. En strategi kan då vara att fokusera på problembeskrivningar för att på så vis motivera sin egen position, sin egen roll, att man verkligen behövs, att dessa lågutbildade invandrarkvinnor verkligen måste få hjälp. I avsnittet om konsekvenser av diskursen kommer jag dock diskutera vad dessa problembeskrivningar kan leda till.

6.7. Konsekvenser:

Diskursers konsekvenser kan vara både diskursiva och sociala. Jag har valt att fokusera på diskursen om lågutbildade invandrarkvinnors sociala konsekvenser. De sociala implikationerna av en diskurs består enligt Sahlin framförallt i dess inverkan på "de sociala konstruktionerna av verkligheterna och föreställningar om vad som är verkligt, oundvikligt, möjligt och önskvärt" (1999:102). Sahlin menar vidare, att konsekvenserna av en diskurs kan vara mer eller mindre direkta. "I ett avseende kan de dock vara relativt direkta och tydliga, som när diskursen explicit pekar ut objekt för vetande och åtgärd" (ibid.), något som ju diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor gör. Fairclough, en företrädare för kritisk diskursanalys, identifierar flera olika funktioner för diskurser. De konstruerar sociala identiteter och vidmakthåller sociala relationer och därigenom rådande maktstrukturer (Bergström & Boreus 2000:233). Vilka blir då konsekvenserna av diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor?

6.7.1. Konstruktionen av en social identitet:

Som ovan konstaterats skapar diskursen en problemcentrerad bild av lågutbildade invandrarkvinnor. Bara själva beteckningen "invandrarkvinnor" är problematisk menar Rita Liljeström redan 1979: "The anonymity of their lived experiences, ambivalences and arguments, forges a generalized conception of 'immigrant women' and blocks any comprehending recognition of distinct historical experiences as a complex interplay between culture, race, class and gender in contemporary immigrant Sweden" (citerad i Ålund 1991:58). "Lågutbildade invandrarkvinnor" är en heterogen kategori, som genom denna beteckning klumpas ihop under en problembeteckning skadlig för dem själva. Kategorin är ju egentligen synnerligen föränderlig och egenskaperna hos de som klassificeras kan ändras, i och med att deras utbildningsnivå går att höja. Risken med att fokusera på problembeskrivningarna är att kvinnorna utvecklar en negativ självbild - "Immigrant women are gradually being lulled into picturing themselves as vulnerable, in need of help, as undermined by their inferior position in the labour market, by their outmoded traditions, cultural heritage, husbands, large families, life-styles and values. In short, they are developing a negative self-image" skriver Aleksandra Ålund år 1991 (s.48). Uppenbarligen är intervjupersonernas problemcentrerade syn på lågutbildade invandrarkvinnor varken ny eller originell.

6.7.2. Vidmakthållandet av sociala relationer och maktstrukturer:

Den kunskap som produceras i diskurser står i direkt relation till subjektens agerande. Diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor påverkar intervjupersonerna i hög grad när denna grupp ska integreras i det svenska samhället:

"..är man lågutbildad betyder inte det att man inte kan nånting, man är inte handikapp..eller hur man ska uttrycka det, som att man är oförmögen till att göra nånting, det är många av dom här kvinnorna som är väldigt duktiga på att laga mat tex. och älskar att laga mat och då kanske en praktikplats som skulle vara passande vara på t.ex. ett dagiskök där hon faktiskt får göra det som hon har mångårig erfarenhet i, i sitt hemland..hon har stått i köket i

alla tider, hållit i alla bjudningar och människor har kommit och gått i hennes hem och hon har stått för alltihopa..och då väljer man ju sånt alltså..och som ett exempel kan jag ju säga att jag har haft en kvinna som då har inte nån högre skolbakgrund bakom sig, har varit hemmafru hela tiden i sitt hemland, mannen har haft ett väldigt stort umgänge och där har varit mycket representation, där hon har stått för mycket av det här att servera, laga mat och ta emot massor av människor i hemmet och planera och ställa i ordning..och hon har läst en oändlig massa timmar svenska utan att uppnå SFI-examen som inte är alltför lätt, det är många lågutbildade som aldrig uppnår den...men hon har alltså gått igenom en storköksutbildning, grundkursen så att säga, och är nu aktuell för att komma ut som någon form av anställning, visserligen genom en åtgärd inom nåt kök nånstans, för hon är..alla omdömen om henne är att hon är väldigt duktig i köket..så det är ju en väg man öppnar där det liksom säger att det är inte helt omöjligt..." (arbetsmarknadssekreteraren)

Ovanstående citat sammanfattar diskursens konsekvenser när det gäller upprätthållandet av sociala relationer och maktstrukturer. Arbetsmarknadssekreterarens agerande påverkas i hög grad av hennes uppfattning om lågutbildade invandrarkvinnors möjligheter till integration i samhället och illustrerar även hennes uppfattning om genus, klass och etnicitet. Klassbegreppet är intressant i detta fall eftersom kvinnan i exemplet uppenbarligen inte tillhört arbetarklassen i sitt hemland, snarare medelklassen. Men eftersom kvinnan inte har någon högre skolgång och problem att lära sig svenska språket räknar arbetsmarknadssekreteraren ändå in henne i kategorin lågutbildad invandrarkvinna. Klassuppfattningen, liksom hennes traditionella syn på könsroller och kulturskillnader, gör att en åtgärdsanställning inom ett storkök räknas som en stor framgång.

” I: - En del av dessa kvinnor kommer väl också ut på praktik?

IP: - Ja, vi försöker men det är..de måste kunna en hel del svenska för att kunna klara av en praktikplats ändå..

I: - Vad för typ av praktikplatser är det då?

IP: - Ja, det kan ju vara kanske i kök eller i.. nån hade varit på dagis nånstans, och nån syateljé, och såna där saker.." (läraren)

Kommer lågutbildade invandrarkvinnor ut på praktik så är det på traditionellt kvinnliga arbetsplatser. Detta ses inte som något problem av intervjupersonerna:

"..talar vi om damerna på Lovisa..och en och annan analfabet som kommer hit till oss så är det inget att diskutera, det går inte att uppmuntra dom till något som är så utopiskt som en otraditionell...alltså zigenarkvinnor...man får ju bara vara tacksam att man lyckas föra ut dom till en bespisning eller ett städjobb...för det viktigaste är ändå att jag får min lön och att jag får min självkänsla.." (arbetsledaren)

Det viktigaste är att de kvinnor som har möjlighet att få jobb också får det, menar intervjupersonerna. Vilken typ av jobb de sedan får är av underordnat intresse, eftersom det viktigaste är självkänslan som lönechecken genererar. Aleksandra Ålund kritiserar uppfattningen om lönearbetets emancipatoriska effekter och varnar för en alltför okritisk hållning till konceptet om immigration som nyckeln till paradiset. Detta, menar hon, " can 'naturalize' the notion that migrant women are suitable for jobs at the bottom of the labour market" (1991:51).

Invandrade kvinnors marginella position i arbetslivet kan inte förklaras med några enkla och ensidiga argument, skriver Wuokko Knocke. "Hur marginaliteten vidmakthålls och hur marginaliseringsprocessens olika komponenter samverkar till att hålla invandrade kvinnor kvar i samhället bottenskikt, är komplexa frågor" (1991:7). Trots att dessa frågor är komplexa tenderar "förklaringar" till att belasta kvinnorna själva, till "att de på grund av individuella eller kulturella brister bär orsaken till sina egna problem" (ibid.).

” I: Hur är det med praktikplatser för lågutbildade invandrarkvinnor?

IP: - Man går utifrån önskemål, vad personen har för tankar på..det här är jag jättebra på..”
(arbetsmarknadssekreteraren)

”-Man försöker ju titta på då deras personliga förutsättningar, vad dom själva har intresse för och ja, kanske viss erfarenhet hemifrån också, till exempel om man säger då att det finns nån som är oerhört duktig på att sy eller så va, så kan man ju föreslå eller försöka hitta nån sån praktikplats där dom kan få använda då sina kunskaper..”
(läraren)

” I: - Det låter, när du beskriver detta, som att det är väldigt könsbestämt..att kommer kvinnorna ut så gör dom det i vårdyrken eller jobbar med barn och männen hamnar på bilverkstäder..

IP: - Ja, just det, det är väldigt faktiskt mycket...vad ska man säga..det handlar ju om..och det beror ju på individens förutsättningar och behov...och då är det ju också så att när man anordnar en praktikplats för en elev då är det yrkesvägledaren som har samtal med eleven om vad som kunde vara lämpligt och som kunde passa för den personen och många gånger kan det ju bli väldigt traditionsbundet att eleven tycker att det är det jag har hört att andra gör och då kanske jag också skulle...och att man har svårt att tänka sig något annat som är mer...

I: - Men har ni fört den diskussionen någon gång? Att det blir väldigt...

IP: - Ja, men det är det som dom har som intresse själva..
(studierektorn)

Det är kvinnorna själva som är intresserade av praktikplatser och anställningar inom traditionella kvinnoyrken med låg status får jag veta under intervjuerna. Detta faktum kan jag inte kontrollera eftersom min studie inte omfattar de lågutbildade invandrarkvinnorna själva. Och visst kanske det är så att kvinnorna själva väljer att praktisera på dagis, inom vården eller i ett storkök. Om inte, är detta ett smidigt sätt för intervjupersonerna att i likhet med vad Wuokko Knocke hävdar, belasta kvinnorna själva, att lägga ”skulden” på invandrarkvinnorna i stället för att rannsaka sig själva och sitt eget arbete.

7. Avslutande reflektioner

Under uppsatsarbetet har jag kommit att förvånas alltför många gånger. När jag studerade den aktuella kommunens verksamhetsberättelse blev jag förvånad över de projekt som riktar sig mot lågutbildade invandrarkvinnor. Integrationens mål sägs vara att ge den enskilde förutsättningar att försörja sig själv. På ”Lovisa”- kursen får deltagarna lära sig laga mat, baka, sy, simma liksom hur man är förälder i Sverige. På ”Systugan” sitter arbetslösa invandrarkvinnor och syr gardiner till skolorna runt om i kommunen, trots att chanserna till en framtida anställning som sömmerska är mycket liten.

Intervjupersonerna som alla arbetar i och / eller ansvarar för dessa verksamheter talar om lågutbildade invandrarkvinnor som vore de en stor belastning i stället för en tillgång, en grupp att tycka synd om. Och här upphör det jämställda Sverige att existera. Det talades om hur denna grupp kvinnor har sin plats i hemmet, i köket, som föräldrar. Kommer de alls ut i arbetslivet ska man vara tacksam och därför gör det ingenting om jobben de får har låg status och är lågavlönade.

Lika förvånande var det att upptäcka hur lite forskning det finns om invandrarkvinnor i allmänhet och lågutbildade sådana i synnerhet. Att denna så uppenbart utsatta grupp kvinnor inte sysselsatt fler sociologer och feminister är för mig en gåta. Nu blev det framförallt två texter av Alexandra Ålund respektive Wuokko Knocke som ledsagade mig in i hur situationen ser ut för lågutbildade invandrarkvinnor i Sverige och det har under litteraturstudierna inför uppsatsarbetet blivit uppenbart att denna grupp, vilket Knocke också

påpekar, i hög grad inte bara osynliggjorts av stat och arbetsmarknad utan också av forskningen.

Uppfattningen om genus är av central betydelse för diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor vars könsidentitet är klassbunden och konstruerats med hjälp av etnicitet. Detta får allvarliga konsekvenser för gruppen genom de integrationsåtgärder som utformats gentemot dem. Den traditionella uppfattningen om kön utmynnar i att integrationsåtgärder riktade mot lågutbildade invandrarkvinnor främst går ut på att stärka dessa i rollen som kvinna, där hennes viktigaste uppgift blir att vara förälder och ta hand om hushållet, inte att förvärvsarbeta. Skulle hon ändå få möjlighet till praktikplats eller anställning är det inom kvinnodominerade yrkesområden med låg status, vilket man bör vara ”tacksam” för med tanke på de problem lågutbildade invandrarkvinnor görs till bärare av.

Konsekvenserna av diskursen om lågutbildade invandrarkvinnor och dess problemfokusering är många. Dels utformas integrationsåtgärder som inte stärker denna grupps möjligheter på arbetsmarknaden- Systugans målsättning att vara ett projekt avsett att ”öka anställningsbarheten” för deltagarna förefaller något förbryllande då chanserna till anställning som sömmerska i Sverige är minimala, vilket arbetsledaren också påpekade för mig vid intervjun. Frågan är om det verkligen är invandrarkvinnornas ”behov” av självförtroendestärkning eller kommunens behov av gardiner och dylikt som fått styra inrättningen av denna verksamhet? Samma sak kan ifrågasättas när det gäller praktikplatser som blir aktuella för lågutbildade invandrarkvinnor- är det verkligen så att det är kvinnorna själva som vill ha dem eller är det där som extra arbetskraft behövs? Ytterligare en konsekvens av diskursens problemfokusering är risken för att de lågutbildade invandrarkvinnorna utvecklar en negativ självbild- när t.ex. ”Lovisa”-elevernas inlärningsssvårigheter gång på gång poängteras är det kanske lättare för dessa att tvivla på sig själva än att istället ifrågasätta hur själva undervisningen bedrivs. Görs man hela tiden till bärare av problemegenskaper i en kontext som betonar att man ska vara tacksam om man lyckas få ett arbete är risken också stor att man endast anser sig kapabel att klara arbeten längst ner i botten av arbetsmarknaden. Slutsatsen av undersökningen blir att intervjupersonernas arbete med lågutbildade invandrarkvinnor *försvagar* istället för att förstärka gruppens position i samhället och på arbetsmarknaden.

Genom att konstruera lågutbildade invandrarkvinnor som ett ”problem”, till bärare av problemegenskaper, förskjuts skulden för denna grupps marginella position från samhället och integrationsåtgärder till kvinnorna själva. Jag finner det beklagligt att personer som arbetar så hårt och engagerat för att hjälpa lågutbildade invandrarkvinnor som intervjupersonerna ju trots allt gör, saknar insikter om de strukturer i vilka klass, etnicitet och genus samverkar för att bevara lågutbildade invandrarkvinnors marginella position i samhälle och arbetsliv, strukturer som intervjupersonerna i och med sitt arbete bidrar till att vidmakthålla.

För att sammanfatta: Problemet är inte de lågutbildade invandrarkvinnorna själva. Problemet är konstruktionen av dem som ett problem.

8. Referensförteckning och bilagor:

Böcker:

Abercrombie, Nicholas, Hill, Stephen och Turner, Bryan S., 2000. *The Penguin Dictionary of Sociology*. Fjärde upplagan. London : Penguin Books.

Bergström, Göran och Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt : metodbok i samhällsvetenskaplig analys*. Lund: Studentlitteratur.

Beronius, Mats, 1986. *Den disciplinerade maktens organisering: om makt och arbetsorganisation*. Lund: Arkiv avhandlingsserie 23

Brante, Thomas – Andersen, Heine – Korsnes, Ola, 1997. *Sociologiskt lexikon*. Stockholm: Universitetsförlaget.

Cousins, Mark och Hussain, Athar, 1984. *Michel Foucault*. London: Macmillan.

Elias, Norbert, 1999 (1965). *Etablerade och outsiders*. Lund: Arkiv.

Eliasson, Rosmari, 1994: *Metodvalet- en fråga om kön och moral?* i Starrin, Bengt och Svensson, Per-Gunnar (red.), 1994. *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

George, Vic – Wilding, Paul, 1994. *Welfare and Ideology*. London: Prentice Hall.

Hall, Stuart, 1992. "The West and the Rest: Discourse and Power" i Hall, Stuart och Gieben, Bram 1992. *Formations of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Holme, Ivar Magne och Solvang, Bernt Krohn, 1997. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar, 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund : Studentlitteratur.

Kolfjord, Ingela, 1997. "Feministiskt socialt arbete" i Lundqvist, Åsa och Mulinari, Diana (red.), 1996. *Sociologisk kvinnoforskning*. Lund: Studentlitteratur.

Lather, Patricia Ann, 1991. *Getting smart : feminist research and pedagogy with/in the postmodern*. New York : Routledge

May, Tim, 1997: *Social Research: Issues, Methods and Processes*. Buckingham: Open University Press.

Mulinari, Diana, 1996. "Kvinnoprojekt och feminism" i Sahlin, Ingrid (red.), 1996. *Projektets paradoxer*. Lund : Studentlitteratur. Sid. 204-222.

Ramazanoglu, Caroline, 1993. *Up against Foucault: exploration of some tensions between Foucault and feminism*. London : New York : Routledge.

Sahlin, Ingrid, 1999. "Diskursanalys som sociologisk metod" i Sjöberg, Katarina (red), 1999. *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska akademien, 1998. *Svenska akademins ordlista över svenska språket*. Stockholm: Nordstedts.

Walby, Sylvia, 1990. *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Blackwell.

Walby, Sylvia, 1998. "Towards a theory of Patriarchy" i *The Polity Reader in Gender Studies*, sid. 22-29. Cambridge: Polity Press.

Weeks, Jeffrey, 1981. *Sex, Politics, and Society. The regulation of sexuality since 1800*. London : Longman.

Ålund, Alexandra, 1991. "The Power of Definitions- Immigrant Women and Problem Ideologies", s. 47-69 i Schierup, Carl- Ulrik – Ålund Alexandra, 1991. *Paradoxes of Multiculturalism*. Aldershot: Avebury.

Artiklar:

Knocke, Wuokko, 1991. "Invandrade kvinnor- vad är 'problemet'?" i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 3, 1991, s. 4-16.

Internet:

<http://www.integrationsverket.se/statistik/1utbildningsniva.pdf>, 2001-12-07

<http://www.integrationsverket.se/statistik/1arbetsinkomst.pdf>, 2001-12-07

<http://www.integrationsverket.se/statistik/3forvarsarbetande.pdf>, 2001-12-07

Bilaga 1:

Utbildningsnivå 1998 för utrikes födda respektive födda i Sverige i åldern 25-64 år efter kön
(M=män, K=kvinnor).

Utbildningsnivå	Utrikes födda		Födda i Sverige	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Samtliga (1 000-tal)	307	319	2028	1954
därav %				
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	15	18	12	9
Förgymnasial utbildning 9(10) år (motsvarande)	14	14	13	12
Gymnasial utbildning högst 2-årig	25	25	34	38
Gymnasial utbildning längre än 2 år men max 3 år	17	14	14	11
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år (inkl. 4-årigt tekniskt gymnasium)	11	13	14	17
Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre (exkl. forskarutbildning)	12	12	12	13
Forskarutbildning	2	1	1	0
Uppgift saknas	4	4	0	0
Totalt	100	100	100	100

Bilaga 2:

Förvärvsarbetande (16 år och äldre) 1998 efter födelseland, kön och antal/andel i olika sektorer

Sektor	Födda i Sverige				Utrikes född				Totalt	
	Man		Kvinna		Man		Kvinna		Antal	Andel
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
Ej förvärvsarbetande/uppgift saknas	14516	0,8%	5994	0,4%	2707	1,4%	1059	0,6%	24276	0,6%
Stattlig förvaltning	110730	5,9%	81827	4,9%	7076	3,8%	7115	4,0%	206748	5,3%
Borgerlig kommunal förvaltning	190442	10,1%	745395	44,2%	20793	11,1%	69504	39,5%	1026134	26,1%
Kyrklig kommunal förvaltning	12443	0,7%	13254	0,8%	547	0,3%	832	0,5%	27076	0,7%
Socialförsäkring	2408	0,1%	10452	0,6%	96	0,1%	645	0,4%	13601	0,3%
Övriga offentliga institutioner	2276	0,1%	2744	0,2%	181	0,1%	266	0,2%	5467	0,1%
Företag	1344634	71,5%	682043	40,4%	131573	70,2%	79991	45,5%	2238241	57,0%
Företags intresseorganisationer	2055	0,1%	2094	0,1%	146	0,1%	179	0,1%	4474	0,1%
Filialer till utländska företag	3367	0,2%	2772	0,2%	749	0,4%	584	0,3%	7472	0,2%
Banker	17431	0,9%	26936	1,6%	806	0,4%	1640	0,9%	46813	1,2%
Andra finansinstitut	3513	0,2%	2984	0,2%	130	0,1%	216	0,1%	6843	0,2%
Försäkringsinstitut	9618	0,5%	9341	0,6%	378	0,2%	518	0,3%	19855	0,5%
Personliga företag	130613	6,9%	56736	3,4%	18179	9,7%	7875	4,5%	213403	5,4%
Övriga hushåll	1	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	0,0%	2	0,0%
Ideella föreningar, stiftelser	35961	1,9%	43621	2,6%	4088	2,2%	5281	3,0%	88951	2,3%
Utländska fysiska och juridiska personer	68	0,0%	152	0,0%	90	0,0%	158	0,1%	468	0,0%
Total	1880076	100,0%	1686345	100,0%	187539	100,0%	175864	100,0%	3929824	100,0%

Bilaga 3:

Förvärvsarbetande (16 år och äldre) 1998 efter födelseland, kön och andel i olika näringsgrenar.

Näringsgren	Ej utrikes född		Utrikes född		Totalt
	Man	Kvinna	Man	Kvinna	
Näringsgren okänd	2,3%	2,3%	4,4%	4,2%	2,5%
Jordbruksföretag och serviceföretag till jordbruk	2,4%	0,9%	0,6%	0,4%	1,6%
Skogsbruk och serviceföretag till skogsbruk	0,8%	0,1%	0,2%	0,1%	0,5%
Fiskare, vattenbrukare inkl. serviceföretag	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Kolgruvor och torvindustri	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Industri för utvinning av råpetroleum och naturgas inkl. serviceföretag	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Uran- och toriumgruvor	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Metallmalmsgruvor	0,2%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%
Annan industri för mineralutvinning	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
Livsmedels- och dryckesvaruindustri	2,0%	1,3%	2,6%	1,9%	1,7%
Tobaksindustri	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%
Textilindustri	0,2%	0,2%	0,5%	0,5%	0,3%
Beklädnadsindustri	0,0%	0,1%	0,1%	0,3%	0,1%
Garverier	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Industri för trä o.d. utom möbler	1,7%	0,3%	0,9%	0,3%	1,0%
Massa-, pappers- och pappersvaruindustri	1,7%	0,5%	1,4%	0,6%	1,1%
Förlag	1,8%	1,2%	1,3%	1,0%	1,5%
Industri för stenkolsprodukter, raffinerade petroleumprodukter och kärnbränsle	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%
Kemisk industri	1,2%	0,8%	1,4%	1,2%	1,0%
Gummi- och plastvaruindustri	0,8%	0,4%	1,4%	0,9%	0,7%
Jord- och stenvaruindustri	0,7%	0,2%	0,7%	0,3%	0,5%
Stål- och metallverk	1,3%	0,3%	1,7%	0,5%	0,8%
Industri för metallvaror utom maskiner och apparater	3,3%	0,8%	4,8%	1,4%	2,2%
Maskinindustri som ej ingår i annan underavdelning	4,0%	0,9%	4,5%	1,3%	2,6%
Industri för kontorsmaskiner och datorer	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Annan elektroindustri	0,9%	0,4%	1,1%	0,7%	0,7%
Teleproduktindustri	1,3%	0,8%	2,1%	1,5%	1,1%
Industri för precisionsinstrument, medicinska och optiska instrument samt ur	0,9%	0,4%	1,0%	0,8%	0,7%
Industri för motorfordon, släpfordon och påhängsvagnar	2,9%	0,7%	4,6%	1,6%	2,0%
Annan transportmedelsindustri	1,0%	0,2%	0,8%	0,1%	0,6%
Möbelindustri, annan tillverkningsindustri	1,0%	0,5%	1,0%	0,6%	0,7%
Återvinningsindustri	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
El-, gas- och värmeverk	1,0%	0,3%	0,4%	0,2%	0,7%
Vattenverk	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
Byggindustri	10,1%	1,0%	4,9%	0,6%	5,5%
Handel med och serviceverkstäder för motorfordon; bensinstationer	2,8%	0,8%	2,0%	0,5%	1,8%
Parti- och agenturhandel utom med motorfordon	6,7%	3,1%	5,2%	2,9%	4,9%
Detaljhandel utom med motorfordon; reparationsverkstäder för hushållsartiklar och	3,6%	7,5%	3,6%	5,2%	5,3%
Hotell och restauranger	1,4%	2,7%	7,2%	5,0%	2,4%
Landtransportföretag	4,7%	0,9%	4,9%	0,8%	2,9%
Rederier	0,4%	0,2%	0,7%	0,4%	0,3%
Flygbolag	0,2%	0,2%	0,2%	0,3%	0,2%
Serviceföretag till transport; researrangörer, resebyråer och transportförmedlare	1,5%	1,1%	1,4%	1,1%	1,3%
Post- och telekommunikationsföretag	2,2%	1,9%	1,5%	1,2%	2,0%
Banker och andra kreditinstitut	1,1%	1,8%	0,5%	1,2%	1,4%
Försäkringsbolag	0,5%	0,6%	0,2%	0,3%	0,5%
Serviceföretag till finansiell verksamhet	0,2%	0,2%	0,1%	0,2%	0,2%
Fastighetsbolag och fastighetsförvaltare	2,2%	1,2%	1,5%	1,3%	1,7%
Uthyrningsfirmor	0,3%	0,1%	0,3%	0,1%	0,2%
Datakonsulter och dataservicebyråer	2,4%	1,0%	1,7%	0,9%	1,7%
Forsknings- och utvecklingsinstitutioner	0,7%	0,6%	1,2%	0,9%	0,7%
Andra företagservicefirmor	6,4%	5,7%	7,1%	8,0%	6,2%
Civila myndigheter och försvaret	5,5%	6,0%	2,2%	4,1%	5,5%
Utbildningsväsendet	4,5%	10,6%	4,9%	8,6%	7,3%
Enheter för hälso- och sjukvård, socialtjänst; veterinärkliniker	4,4%	33,9%	6,8%	31,8%	18,4%
Reningsverk, avfallsanläggningar, renhållningsverk	0,4%	0,1%	0,3%	0,0%	0,2%
Intresseorganisationer och religiösa samfund	1,4%	1,8%	1,0%	1,4%	1,5%
Enheter för rekreation, kultur och sport	2,0%	2,1%	1,8%	1,7%	2,0%
Andra serviceföretag	0,3%	1,0%	0,6%	1,3%	0,6%
Förvärvsarbete i hushåll	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Internationella organisationer, utländska ambassader o.d.	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bilaga 4:

INTERVJUMANUAL:

Ålder:

Sysselsättning:

År i yrket:

Vad innebär ditt arbete (vad är syftet)? Beskriv en vanlig dag- ansvarsområden etc.

Upplever du ditt arbete som viktigt, att du gör nytta?

Hur mycket kan du påverka? (Utformning av integrationsåtgärder etc.)

Hur tror du att du kan bidra just för att du är svensk? (ser du på arbetsuppgifterna på ett annat sätt jfr med dina arbetskamrater med utländsk bakgrund)

Hur ser utomstående på ditt arbete? Hög/ låg status? Känner du dig uppskattad (av omvärld, av de du jobbar med/ möter i jobbet)?

Har du någonsin funderat på att byta jobb/ansvarsområde?

Var anser du att "integration" innebär?

Vad är integrationens viktigaste uppgifter? (- Vilka 5 saker är viktigast att erbjuda flyktingen/invandraren?)

Vilka är "invandrare"- dvs. mot vilka vänder sig ert arbete mot?

Hur ser, enligt din uppfattning, situationen ut för lågutbildade invandrarkvinnor i Sverige- vilka möjligheter och svårigheter möter de?

Berätta om konkreta integreringsåtgärder gentemot denna grupp! Lyckade/misslyckade projekt...

Är du feminist?

Mest kvinnor som jobbar med detta, behövs fler män?